

UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ

Bakalářská práce

2008

Kateřina BUREŠOVÁ

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická

Interpretace a dezinterpretace života sv. Pěti bratří.

Kateřina Burešová

Bakalářská práce

2008

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Katedra historických věd
Akademický rok: 2006/2007

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Kateřina BUREŠOVÁ**
Studijní program: **B7105 Historické vědy**
Studijní obor: **Kulturní dějiny**

Název tématu: **Interpretace a dezinterpretace života sv. Pěti bratří**

Zásady pro vypracování:

Práce se bude zabývat životem, smrtí a následnou dezinterpretací osudů pěti poustevníků italské a polské národnosti v české historické tradici. Jak se tyto misionářů stali polskými a následně i českými poustevníky a mučedníky. Jakým způsobem se dostali do Českých zemí a kde jsou uloženi, jaká je jejich spojitost se sv. Vojtěchem.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

- Sv. Brun Querfurtský: Vita Quinque fratrum eremitarum. in: Monumenta poloniae historica. Warszawa 1973.
Košmas: Kronika česká. Praha 1949.
Staročeská kronika tak řečeného Dalimila. Praha 1988.
Hájek, Václav z Libočan: Kronika česká. Praha 1981.
Kroniky doby Karla IV. Praha 1987.
Collins, Roger: Evropa raného středověku (300-1000). Praha 2005.
Dvorník, František: Svatý Vojtěch. Olomouc 1997.
Kadlec, Jaroslav (ed.): Bohemia sancta. Životopisy českých světců a přátel Božích. Praha 1989.
Keller, Hagen: Otoni. Praha 2004.
Krzemienská, Barbara: Břetislav I. Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století. Praha 1999.
Krzemienská, Barbara: Boj knížet Břetislava I. o upevnění českého státu. Praha 1979.
Sekyra, Tomáš, Boloňský, Stanislav, Janžura, Petr: Sv. Vojtěch, život a smrt mučedníka. Kostelní Vydří 1997.
Třeštíček, Dušan: Bratrovrahův syn, mniyh Kristián. In: Dějiny a současnost 6, 1999, s. 6-10.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Jan Stejskal, Ph.D.
Katedra historických věd

Datum zadání bakalářské práce:

30. dubna 2007

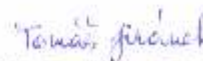
Termín odevzdání bakalářské práce:

31. března 2008

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2007

Souhrn

Práce se zaměřuje na svatých Pět bratří. Italské mnichy, kteří byli v Polsku roku 1004 umučeni. Po své smrti byli hned uctívání za světce, ale roku 1039 jejich kult v Polsku mizí s tím, že v Čechách není zcela obnoven. Translace proběhla roku 1039 Břetislavem z polského Hnězda do pražského sv. Víta společně se sv. Vojtěchem, kterého buď doprovázeli z Itálie do Čech, nebo jej v Polsku prováděli. Též našeho druhého biskupa měli doprovázet na misijní cestě k pohanům.

Úcta k svatým Bratrům byla na vrcholu během 14. století, kdy se do čela jmenovaných dostal sv. Kristýn. Samotná úcta ke Kristýnovi je dílem olomouckého biskupa Jindřicha Zdíka, který jeho tělo přenesl do olomouckého chrámu během roku 1131. Kult sv. Kristýna v Olomouci na čas vytěsňuje i zdejšího patrona sv. Václava. Velký vzmach kultu postupně slábne a za zmatků po třicetileté válce a následně i napoleonských tažení téměř zaniká. Pět svatých bratrů, Benedikt, Jan, Matouš, Izák a Kristýn, jsou dnes téměř neznámí svatí, kteří slaví svátek 12. listopadu.

Klíčová slova

Historie – církevní dějiny – mniši, poustevníci, misionáři – zemští patroni – Pět sv. bratří.

Summary

The work deal with the life of the St. Five Brothers. Monks, who were tortured to death in Poland in 1004. After their death they were immediately worshiped as saints, but in 1039 their cult ceased to exist in Poland and in Czech Lands it was not quite restored. In 1039 Břetislav traveled to Poland to bring the saint's relics from Gniezdno to Prague's Cathedral with st. Vojtěch. They were his company from Italy or his companions on Poland.

They should go with them to missionary journey.

Their cult culminated in 14. century, mainly respect for St. Kristýn. Olomouc's bishop Jindřich Zdík bring the saint Kristýn to Olomouc in 1131. The cult of St. Kristýn was more important than St. Václav's cult. After their cult became weak and ceased to exist almost. The St. Five Brothers, Benedikt, Jan, Izák and Kristýn, we can celebrate their name's day in 12. 11.

Key`s words

History – religions history – monks, chains, missionary – Land's patrons – St. Five Brothers.

Děkuji všem, kteří mi byli nápomocní při vzniku této práce. Především děkuji Mgr. Janu Stejskalovi, PhD., který mi poskytl cenné informace a doporučil mi vhodnou literaturu. Dále všem, kteří mě podporovali při psaní.

Obsah

I. Úvod	1
II. Mniši, poustevníci, misionáři	4
II. 1. Mnišství	4
II. 2. Poustevnictví	7
II. 3. Misijní cesty	10
III. Výprava Břetislava I. do Polska	14
III. 1. Důvody a cíle výpravy. "	14
III. 1. 1. Česko-polské vztahy jako důvod výpravy.	14
III. 1. 2. Důvody podle kronikářů.....	16
III. 2. Příprava a průběh tažení.	17
III. 3. Hnězdno.	19
III. 4. Důsledky výpravy.	22
III. 4. 1. Původní cíl X výsledek.	22
III. 4. 1. 1. Jednání s císařem.....	22
III. 4. 1. 2. Jednání s papežem.....	25
IV. Svatých Pět bratří	28
IV. 1. Nejstarší kroniky.	29
IV. 2. Podle sv. Bruna z Querfurtu.....	30
IV. 3. Ve svatovojtěšské tradici.....	33
IV. 4. Zázraky spojené s kultem sv. Pěti bratří.	36
V. Ostatky svatých Pěti bratrů	39
V. 1. Uložení svatých těl.	39
V. 2. Kult sv. Pěti bratří.	43
VI. Závěr	47
VII. Použitá literatura	51
VIII. Seznam příloh	54

I. Úvod.

Práce se bude zabývat Pěti bratry mučedníky, kteří ač zemskými patrony, nejsou příliš uctíváni ani známí. Celý jejich život a hlavně smrt jsou zahaleny tajemstvím. V dějinném vyprávění jsou určité mezery, které bych se pokusila zaplnit.

Pro počátky českého státu existuje několik publikací, zabývající se politickou, geografickou a společenskou stránkou společnosti prvních Přemyslovců. Co se týče otázky náboženství, zaměřují se na hlavní, zemské patrony, jako na sv. Václava, sv. Vojtěcha nebo sv. Prokopa. Nejvýznamnější autor, jehož knihy se zaměřují na dějiny raného středověku, byl Dušan Třeštík.¹ Sv. Vojtěch je z hlediska písemných zdrojů dobře zpracován. Od jednotlivých pramenů, životopis sv. Bruna z Querfurtu po další monografie. Jak velké množství existuje literatury k Slavníkovci Vojtěchovi, ta k málo ji je naopak ke knížeti Břetislavovi.² Samotných Pět bratří bychom hledali obtížně, jediný kdo se zabýval jejich životem a smrtí, kromě kronikářů, byl sv. Bruno z Querfurtu.³ Převezněním ostatků se věnuje pouze dílko Dušana Řezaniny.⁴ Přímo problematikou svatých Pět bratrů se v našich literárních kruzích nikdo nevěnuje. Přestože zmínky o pěti poustevnících se objevují nejen v kronikách⁵ ale i monografiích o Břetislavu I., souborech zabývajících se dobovou architekturou⁶ nebo úctou k svatým a poustevníkům⁷ nikdo se nepozastavuje nad jejich přítomností. Bohužel informace

¹ TŘEŠTÍK, Dušan. *Počátky Přemyslovců*. Praha, 1997. Publikace se zaměřuje na počátky českého státu od knížete Bořivoje. Velký důraz klade na osobu sv. Václava. Je zaměřená spíše na společnost než na politické dějiny.

² Nejnovější monografie o Břetislavovi I. je od KRZEMIENSKÁ, Barbara. *Břetislav I.: Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*. Praha 1999. Podrobně o českém knížeti pojednává V. Novotný ve svých Českých dějinách. NOVOTNÝ, V. *České dějiny*. Praha, 1912. nebo J. Žemlička v Čechách v době knížecí. ŽEMLIČKA, J. *Čechy v době knížecí (1034 – 1198)*. Praha, 1997.

³ BRUNO z Querfurtu. *Vita quinque teatrum eremitarum: Vita uel passio Benedicti et Iohannis sociorumque suorum*. In KARVASIŇSKA, Jadwiga. (ed.) *Monumenta poloniae historica*. Warszawa 1973.

⁴ ŘEZANINA, Dušan. *Ostatky sv. Kristýna v olomoucké katedrále*.

⁵ COSMAE Pragensis. *Chronica Boemorum*. In BRETHOLZ, Bretold. (ed.) *Monumenta germanica historica*. Berlin, 1023. HAVRÁNEK, Bohuslav-DAŇHELKA, Jiří. (edd.) *Nejstarší česká rýmovaná kronika takřčeného Dalimila*. Praha 1957. MARIGNOLA, Jan: *Kronika česká*. In BLÁHOVÁ, Marie. (ed.) *Kroniky doby Karla IV.*. Praha, 1987. NEPLACH. *Stručné sepsání kroniky české a římské*. In BLÁHOVÁ, Marie. /ed.) *Kroniky doby Karla IV.*. Praha, 1987. PŘIBÍK z Radenína. *Kronika česká*. In BLÁHOVÁ, Marie. (ed.) *Kroniky doby Karla IV.*. Praha, 1987. KOLÁR, Jaroslav. (ed.) *Václav Hájek z Libočan. Kronika česká*. Praha 1981. ŠIMÁK, J. V. (ed.) *Kronika česká*. Praha, 1922.

⁶ HLEDÍKOVÁ, Z. *Katedrála v českých dějinách*. In MERHAUTOVÁ, Anežka. (ed.) *Katedrála sv. Víta v Praze*. Praha, 1994. a MERHAUTOVÁ, Anežka *Bazilika svatého Víta, Václava a Vojtěcha*. In MERHAUTOVÁ, Anežka. (ed.) *Katedrála sv. Víta v Praze*. Praha, 1994., POJSL, Miloslav – HYHLÍK, Vladimír. *Olomouc: katedrála sv. Václava*. Velehrad 2000.

⁷ KADLEC, Jaroslav. *Svatovojtěšská úcta v českých zemích*. In POLC, Jaroslav V. (ed.) *Svatý Vojtěch. Sborník k miléniu*. Praha, 1997. s. 42–76., ROYT, Jan. *Sv. Vintýř, sv. Prokop a poustevnictví v Čechách*. Praha, 1995.,

vyskytující se v kronikách a posléze i v literatuře jsou povětšinou kusé a opakují se. Vzorem většinou nejspíše sloužil Kosmas.

Informace o sv. Pěti bratřích se vyskytuje ve většině českých kronik, nikdo ale přesně neví, odkud se zde vzali, odkud pocházeli, proč v Polsku zahynuli. Břetislav spolu s ostatky Pěti bratřích měl přivést i veškeré informace o nich, přesto se v českých zemích kult neuchytil nadlouho. Nejen úcta k mnichům poustevníkům se v průběhu věků vytratila, zmizela i veškerá povědomost o nich. Žádná souhrnná práce, která by se cíleně zabývala životem a úctou k sv. Bratřím není, v Polsku se o mniších zmiňuje pouze práce Jana Długosze.

Ve své práci bych se chtěla zaměřit na ony světky, na jejich život, smrt, okolnosti přenesení ostatků a na jejich spojitost se sv. Vojtěchem. Zda mohli být těmi mnichy, které si s sebou Slavníkovec přivedl z Itálie, aby mu pomohli vybudovat břevnovský klášter. Dále jak se projevovala úcta k Bratřím a proč jediný z nich, mnich Kristýn, se dočkal většího zájmu. Co vedlo k naprostému zániku kultu u nás?

Samotný text začnu obecným výkladem popisujícím formy a vznik mnišství, poustevnictví, vývojem misijních cest a šířením křesťanství. K popisu přidám i příklady českých i zahraničních světců, kteří svůj život zasvětili christianizaci ať již z pohledu misie anglosaské, iroskotské nebo byzantské. Uvedu též rozšíření křesťanství do českých zemí díky sv. Konstantinu a sv. Metodějovi a možnosti pozůstatků iroskotské misie na našem území.

Nežli se začnu zabývat samotnou výpravou Břetislava I. do Polska, zmapuji vztahy mezi českým a polským státem a vyhledám příčiny Břetislavovi cesty. Před samotnou výpravou se zaměřím na situaci v českém státě, problémy s nástupnictvím na knížecí stolec a polské vměšování do českých záležitostí, které hrálo velkou roli při výpravě roku 1039. Navážu samotnou výpravou do Polska, její důvody podle kronikářů, průběh a přenesení ostatků. Kdežto po výpravě se v oblasti mých zájmů ocitne hlavně situace v Říši, nepokoje v Uhrách a vztahy mezi císařem, českým Břetislavem I. a polským Kazimírem. Též následky výpravy pro české knížectví spojené se vzdáním se možnosti povýšení pražského biskupství. Jak dopadlo české poselstvo u papeže, proč Břetislav I. vyvázl s pouze symbolickým trestem.

Následující kapitoly se zabývají samotnými světky. Nejprve zmiňuji informace z nejstarších kronik, jako jsou Kosmas, Dalimil, kronikáři doby Karla IV.⁸, Václav Hájek z Libočan. Jako zvláštní kapitoly stavím sepsání sv. Bruna z Querfurtu, který sepsal jejich

ROYT, Jan. *Břevnovský klášter*. Praha, 2002., RYNEŠ, V. *Paladium země české*. Praha, 1948. VOJTIŠKOVÁ, Marie. *Poustevnictví v českém baroku*. In *Z českého ráje a podkrkonoší*. Bystrá nad Jizerou, 1995. č. 8.

⁸ Jan Marginola, Neplach a Přibík z Radenína.

životopis⁹ a zmínky v legendách o sv. Vojtěchovi. Zde bych se pokusila a spekulaci, zda svatí bratři mohli či nemohli tvořit doprovod sv. Vojtěcha z Říma, nebo je jejich spojitost zcela náhodná. Též bych ráda poukázala na rozdíly, které se objevují v jednotlivých zdrojích, jako např. jejich původ, počet, příčiny za jakých získali peníze, popř. jakou sumu obdrželi. Kdo je zavraždil a jakou denní dobu. Krátce se zmíním i o zázracích, které jsou spojeny s jejich působením v Polsku.

V poslední kapitole popisují cestu ostatků z polského Hnězdna přes Prahu po současně uložení v Staré Boleslavi a v Olomouci. Zajímalo by mě, zda jsou ostatky uloženy celistvě v jednom relikviáři nebo rozesety po různých koutech země. Největší důraz je kladem na mnicha Kristýna, který se díky převozu do Olomouce stal nejznámějším ze všech Bratrů. Snažím se přijít na to, proč si olomoucký biskup Jindřich Zdík vybral právě ostatky sv. Kristýna před ostatními Bratry a proč se jejich kult tak rychle vytratil. Zda jsou správně spojováni se vznikem Břevnovského kláštera, popř. proč nebyla jejich těla uložena právě sem. Jaký byl v českých zemích kult sv. Pěti bratrů a za jakých okolností upadl v zapomnění. Proč se zemští patroni vyskytují sporadicky v literárních zmínkách a uměleckých výzdobách chrámů a kostelů. Kde všude jsou uloženy jejich ostatky.

⁹ BRUNO z Querfurtu. Vita quinque teatrum eremitarum: Vita uel passio Benedicti et Iohannis sociorumque suorum. In *Monumenta poloniae historica*. Warszawa 1973.

II. Mniši, poustevníci, misionáři

II. 1. Mnišství

Počátek křesťanského mnišství spočívá v askezi. Pojem askeze původně znamenal řemeslnou zručnost a sportovní cvičení, později se přenesl do významu lidského zdokonalování.¹⁰ K následování příkladu Ježíše Krista je vybízen každý křesťan, nemusí se ale proto stát asketou. Sám Ježíš jím ani nebyl. V manželství sice nežil, ale tento svůj postoj neprosazoval jako nutný následování. S otázkou chudoby to bylo podobné, Ježíš nepracoval, ale přijímal dary od svých přátel a přívrženců. Od svých následovníků žádnou radikální chudobu nepožadoval. Pro vznik a udržení křesťanské askeze bylo důležité, že pro svět nebyla askeze ničím neobvyklým. Dualismus mezi říší Boží a říší Satanovou tyto tendence posiloval.¹¹ Asketické teorie se nerozvíjeli pouze v židovské kultuře, svůj podíl na tom měla i kultura helénistická, které vytvářela chápání křesťanského života a učení, jak je uloženo v novozákonních spisech. Důraz na asketické jednání hlásaly filozofické školy. Askeze se postupně vyhrocuje na omezování se v jídle, odstup od majetku a pokud možno pohlavní zdrženlivost.

Důležitou pro asketický život byla i stoická filozofie. Podle ní je askeze neustálé cvičení, pomocí kterého má člověk dojít k svobodě. Moudrý člověk by se měl vyznačovat tím, že žije odevzdaně bez větších nároků. Omezuje se v jídle, oblečení, bydlení i majetku. Trpělivě snáší horka i zimu, tvrdé lůžko. Dobrovolně se zříká příjemných věcí, řídí se přísnými ohledy na manželství nebo se ho zřeknou. Vnitřní svoboda, které se stoici snaží dosáhnout, vede k požadavku odloučení od společnosti lidí. Člověk jako jednotlivec je lepší, než jako součást lidské masy. Všechna hnutí podporující asketický život se se vznikem křesťanství z antického světa nevytratila.¹²

Na západ přicházel asketismus se zpožděním. Stejně jako existují různé formy mnišství ve východní církvi, nedá se mluvit o jednotném mnišství na Západě. K přechodu od

¹⁰ . FRANK, Karl Suso. *Dějiny křesťanského mnišství*. Praha, 2003. s. 14.

¹¹ Esení v Kumránu se chápali za pravé Izraelity a askezi praktikovali. Stejně tak therapeuté, o kterých píše Filón z Alexandrie. Jednalo se o Židy, kteří žili v odloučení a odříkání. „*Nejedí maso, jako potravu mají prostý chléb a trochu soli, ti, kteří jsou labužníci, přidávají koření. Zdravý rozum jim velí, aby žili bez vína, podobně jako kněžím radí, aby zůstali při obětování lační. Víno je totiž jed, ze kterého se rodí bláznovství, a chutné pamlsky podněcují to nejnenasytější v tvorech, žádostivost.*“ Z Filónových therapeutů se později stali díky starocírkevní historii, křesťanskými mniši. Položili základy, které se dále rozvíjely. Tamtéž. s. 13.

¹² Tamtéž. s. 15.

askeze k monasticismu došlo v druhé polovině 4. století. Významnou úlohu v přerodu hráli asketi putující z místa na místo. Nebyli avšak všude přijímáni, v Římě je sv. Jeroným obviňuje ze znevážení asketického života. K organizované mnišské askezi měly blíže ženy, které se shromažďovaly kolem sv. Jeronýma za jeho pobytu v Římě (382 – 384). Světec poskytoval ženám biblickou výuku. Za nejznámější ženu je považována vdova Marcella.¹³ Odcestování na venkov se stalo poměrně vyhledávaným, někteří se pokoušeli nalézt samotu ve městě samém. Z rodinných paláců se staly kláštery. Stejně jako v Římě se mnišství rozšiřovalo do celé Itálie, biskup Eusebius žil v jednom domě se svými kleriky, spojil kněžskou službu s mnišským způsobem života. Dalším významným centrem se stal Milán díky vlivu biskupa Ambrosia.¹⁴ Náhradou za poušť poskytl mnichům odchod neosamělý ostrov.

Podporovatelkou mnišského života byla hlavně aristokracie. Tato skutečnost propůjčuje životu ve společenství ráz aristokratičnosti. Vstupem do kláštera se mnichům otevřela cesta do vyšší společnosti. Iniciativy biskupů vytvořily pevnější vazbu mezi klášterem a církví. Každá země měla na počátku svého mnišství významnou osobnost, biskupa.¹⁵

Podstatou mnišství je oddanost Bohu a život podle zásad evangelia. Člověk má Boha následovat a řídit se dle svatého charismatu¹⁶. Mniši se dobrovolně zříkali majetku, těla, rodinného života i vlastní osobnosti, stávají se podřízenými a poslušnými. Nejednalo se však o útěk před světem, ale o křesťanské sebe uskutečňování v církvi. Asi v polovině 3. století došlo k proměně skupin charismatiků na osamělé anachorety¹⁷, kteří se uchýlovali do pustin a pouští. K této změně došlo nejdříve v Egyptě, kde bylo odedávna zvykem zbožných lidí uchýlovat se do samoty jako do způsobu života kajícího.¹⁸ Z Egypta se mnišský způsob života rozšířil především na východ, kdežto na západ se šířil jen pozvolna.

První historický známý poustevník byl sv. Antonín (asi 251 – 356), jenž po smrti svých rodičů rozdal všechnen majetek a odešel do samoty. Pobýval nejprve v blízkosti rodné vesnice, později pokračoval dále do pouště. Nebylo mu však souzeno zůstat sám, brzy ho

¹³ V domě Marcellly na Aventinu probíhala Jeronýmova výuka. Po jeho odchodu z Říma se vdova spolu s dalšími dámami odstěhovala na venkov. Společně tam vytvořily asketické společenství pod jednou střeou. Tamtéž. s. 40 – 41.

¹⁴ Ambrosiovo literární dílo poskytl asketickému životu směr a pokyny, sic sám mnichem nebyl, radí se mezi učitele západního mnišství. Tamtéž. s. 41.

¹⁵ V severoafrickém mnišství se jednalo o biskupa Augustina z města Hippo Regius, na hispánském poloostrově biskupa Priscilliana, v Gallii poustevníka Antonia a biskupa Martina z Tours. V Irsku byly průkopníky Patrik a patrně i Ninian. Tamtéž. s. 40 – 48.

¹⁶ Boží charismat je dar milosti. FRANZEN, August. *Malé církevní dějiny*. Praha 1992, s. 77.

¹⁷ Anachoreta = poustevník. Tamtéž. s. 79.

¹⁸ HÝBL, F. *Dějiny starého věku II: Římané*. Praha, 1925. s. 247.

následovali další a další žáci. Nakonec kolem Antonínovi osoby vznikla kolonie poustevníků, toto sdružování vedlo ke klášternímu stylu života. Světec podle pověsti vedl korespondenci s císařem Konstantinem a jeho syny, pomáhal pronásledovaným křesťanům a nepřímo uzdravoval nemocné¹⁹. Místo posledního odpočinku sv. Antonína bylo objeveno r. 561, ostatky převezeny do Alexandrie, poté do Konstantinopole až na konec odpočívají ve francouzském Arles v kostele sv. Juliána.²⁰ Sv. Antonín se stal zakladatelem poustevnictví – eremitství²¹.

Pachomius (287 – 347) začal žít jako poustevník, ale r. 320 blízko ležící cely a mnichy sjednotil se společnému životu. Založil první klášter v Tabennisi na Nilu, Vytvořil celkem devět mužských a dva ženské kláštery. Pachomus založil směr cenobitství. Oba druhy mnišství se šíří po Orientě. Pravidla pro cenobitství stanovil Basil Veliký²² a brzy převládlo ve východním křesťanství, v eremitství se udržovaly i extrémní formy jako stylisté²³ nebo inclusi²⁴.

Velký rozmach křesťanství datujeme do doby císaře Konstantina²⁵, kdy se objevily snahy o podrobení si světa křesťanskými ideály pomocí misijního úsilí. V prvních asketech a mniších ožila prvokřesťanská víra. Lidé stále častěji odcházeli do pouště, aby se tam mohli oddat Bohu. Západ se dostává do styku s mnišstvím hlavně prostřednictvím Athanasia, kterého do vyhnanství v Trevíru doprovází dva mniši a díky sepsání života sv. Antonína. Přesto první západní mnišskou řeholi sepsal sv. Augustin (354 – 430) pro své společenství kleriků. Dočasně ji zastínila řehole benediktýnská, přesto jednotlivá pravidla existují dodnes v augustiniánské řeholi. Formu západnímu mnišství dal sv. Benedikt z Nursie (480 – 547), který sepsal řeholi v klášteře Montecassino na základě vlastních zkušeností. Byl členem asketů Enfide u Říma, později se po tři roky zdržoval v jeskyni v údolí řeky Ania u Subiaca, nakonec se stal představeným společenství eremitů, ale nic z toho ho neoslovilo. Rozhodl se shromáždit mnichy v klášteře, kde by společně žili podle předem stanovených pevných

¹⁹ Po vypuknutí epidemie „růže“ v Evropě v 11. století údajně pomáhalo nemocným samotné vzývání jeho jména a uzdravovali se. Chorobě se říkalo oheň sv. Antonína. RAVIK, S. *O světcích a patronech*. Praha, 2006 s. 141.

²⁰ Tamtéž. s. 140 – 142.

²¹ Eremy jsou poustevny na odlehlých místech, kde poustevníci žijí osamoceně.

²² Basil Veliký (asi 330 – 379), patron východního mnišství, jeden ze čtyř východních církevních učitelů. RAVIK, S. *O světcích a patronech*. s. 157 – 158.

²³ Vyznavači extrémního odloučení od lidí, život strávili na vrcholku sloupu. FRANZEN, A. *Malé církevní dějiny*. s. 75.

²⁴ Vyznavači zadržování mnichů. Tamtéž. s. 75.

²⁵ Konstantin Veliký, císař západořímské říše v letech 306–337, ukončil pronásledování křesťanů a milánským ediktem r. 313 jim povolil svobodně vyznávat svou víru. Pozdějšími edikty získala křesťanská církev všechny výsady, které měly jiné státem uznávané náboženské nauky. HÝBL, František. *Dějiny starého věku II*. s. 246.

pravidel.²⁶ Heslem benediktýnů se stalo „ora et labora.“²⁷ Benediktýnský klášter je podle úmyslů svého zakladatele jakousi školou, počítá se i s lidskou slabostí a poukazuje se k cíli: „*Neopouštěj hned ve strachu cestu spásy, která na začátku nemůže být jiná než úzká. Když se pak pokrokem v řeholním životě a ve víře rozšíří srdce, běžíme cestou Božích přikázání z nevýslovně sladké lásky. Nikdy se nerozcházíme s Boží naukou, zůstáváme v jeho učení až do smrti v klášteře a trpělivostí získáváme podíl v Kristových utrpeních, abychom měli podíl i v jeho království.*“²⁸

II. 2. Poustevnictví

Představu poustevníka rozjímajícího v lesní samotě můžeme nalézt již v antice u pythagorejců i stoiků, stejně tak i v Bibli, která se zmiňuje o prorocích – poustevnících jako byli sv. Ezeiáš, sv. Elizeus, Ježíš nebo za otce poustevníků považovaný sv. Jan Křtitel. Za matku anachoretů se považuje sv. Marie Magdalena, která po třicet let rozjímala v jeskyni v Saint – Baume u Marseille.

O titul prvního křesťanského poustevníka se přou dva světci, již zmíněný sv. Antonín a sv. Pavel Thébský (228 – 341/348). Pavel Thébský dle pověsti utekl do pouště před pronásledováním císařů Diokleciána a Valeriána²⁹. Legenda vypráví o šestnáctiletém mladíku, který utekl před pronásledováním a následně i před ziskuchtivostí svého švagra do pustiny. Skrývání v poušti bylo zprvu nutností, ale časem v poustevnickém životě našel potěšení. Pouštěl se stále dále do pustiny, až našel jeskyni, jejíž střechu tvořila stará palma, pod kterou vyvěral pramen. Toto místo se Pavlovi zalíbilo natolik, že zde zůstal. V poušti, kde žil, se vyskytoval ještě jeden poustevník, sv. Antonín, který svých devadesáti letech neváhal Pavla

²⁶ FRANZEN. A. *Malé církevní dějiny*. s. 80 – 81.

²⁷ Benediktýnský řád existuje dodnes, jejich den je v souladu s Řeholí rozdělen na modlitbu a práci. Na rozdíl od jiných pozdějších řádů, nemají benediktýni přesně vymezenou činnost. Práce se volí podle umístění kláštera. Podle potřeb v okolí a podle vloh jednotlivých bratří. Mnohdy jsou úzce spjati s církevní správou v lokalitě. Běžný den benediktýnského mnicha začíná v 5: 30 ranními modlitbami, v 7 hodin následují další společné modlitby, po snídani se mniši věnují studium nebo práci jim určené. Před obědem se pomodlí žalmy, po něm opět pracují. Den končí nešpory v 17 hodin. Každodenní součástí klášterního života je čtení Bible. Ve staré církvi se před nedělí a svátky konala noční bdění, vigilie. ROYT, J. *Břevnovský klášter*. Praha 2002. s. 42 – 45.

²⁸ Z úvodu k Řeholi Benediktově. Tamtéž. s. 45.

²⁹ Do doby císaře Decia (249 – 251) a Valeriána (253 – 260) bylo pronásledování křesťanů spíše sporadické. Císař Decian se snažil sjednotit zemi na ideologickém základě. Roku 250 vyhlásil v celé zemi náboženskou akci, při níž museli všichni občané obětovat před oltářem tradičních zemských bohů a tím vyjádřit loajálnost zemi. Zvláště ustanovená komise, která měla na obětování dohlížet, dala zatknout každého, kdo obřad nechtěl podstoupit. Týkalo se to hlavně křesťanů, kterým jejich náboženství nedovolovalo obětovat pohanským bohům. Následovalo systematické pronásledování, které pokračovalo i za Decianových nástupců Valeriána a Galliena, za kterých protikřesťanské tažení ještě zintenzivnělo. ŠUBRT, Jiří.(ed.) *JERONÝM. Legendy o poustevnících*. Praha, 2002. s. 44. pozn. 4.

v jeho poustevně navštívit. Svatý Antonín byl jediný, s kým se Pavel setkal před svou smrtí.³⁰ Životopis Pavla Thébského sepsal sv. Jeroným. Ostatky světce byly přeneseny z Egypta do Uher nejspíše r. 1381.³¹

Poustky na území českého knížectví vznikaly na špatně dostupných místech. Koncem středověku došlo k rozmachu kultu eremitů, kteří měli střežit osamělé lesní svatyně, též plnili funkci kolonizátora a misionáře. Mezi nejstarší poustevníky na našem území patřili hlavně benediktýni. Právo zakládat poustevny měla šlechta, církve a města. Poustevník dostával přiděly jídla a každé dva roky nový hábit. Poustky byly ze dřeva či kamene. Od 18. století si je nechávala stavět šlechta jako dekoraci svých zahrad. Též v této době vznikla představa poustevníka jako starce – bylinkáře, jenž žije v lesní samotě a pomáhá venkovanům, objevující se na četných obrazech, např. dílo Františka Xavera Procházky.³²

Důvody k odloučení od společnosti byly různé, nejčastěji se lidé pokoušeli uniknout tíživé ekonomické situaci prostého lidu, nebo byl jejich cílem život oddaný službě Bohu. Velice častým byla i snaha přiblížit se svým vzorům mezi světci – poustevníky. Poustevník byl bylinkář a léčitel, mnohdy si na živobytí musel přivydělat jako prodejce svatých obrázků, malíř, řezbář, pomocník při poutích ...aj. Zároveň napomáhal prohlubování náboženství a mravnosti. Poustevníci k činnosti potřebovali oprávnění, které bylo stále těžší získat.

Od druhé polovina 18. století se museli podrobit celé řadě omezení, každý anachoreta musel být členem náboženského řádu, jinak mohl být vyhnán z poustevny. Stanovy o 42 kapitolách byly velice přísné. Zásahem Josefa II. u nás poustevnictví zaniklo.³³

Mezi naše nejznámější poustevníky patří v pramenech doložený sv. Prokop a v legendách zmiňovaný sv. Ivan. Sv. Prokop byl nejmladším následovníkem sv. Vojtěcha a zároveň čtvrtým světce českého národa. Narodil se mezi léty 970 – 975 v Chrtouni mezi Českým Brodem a Kouřimí. Vysvěcen na kněze působil v Břevnovském klášteře, odkud odešel do ústraní v důsledku vyvraždění Slavníkovců. Nejprve pobýval v jeskyni v Dalejích u Jinonic, posléze se přesunul do lesů u řeky Sázavy. Sv. Prokop byl i přes kněžské svěcení ženat, jeho syn Jimram³⁴ si též zvolil mnišský způsob života a otce následoval. V Sázavských lesích našel světec klid, spoléhal na almužny, kácel lesy, obdělával půdu. Jeho příkladu nenásledoval pouze syn, ale přidala se k němu spousta dalších, proto založili dohromady

³⁰ Tamtéž. s. 43 – 63.

³¹ RAVIK, S. *O světcích a patronech*. s. 438 – 438.

³² VOJTÍŠKOVÁ, M. Poustevnictví v českém baroku, In: *Z českého ráje a podkrkonoší*, č. 8, Bystrá nad Jizerou 1995, s.

³³ ROYT, J. *O poustevnictví, sv. Vintíř, sv. Prokop a poustevnictví v Čechách*, Praha 1995, s. 89.

³⁴ O Jimramovi se zmiňuje Kosmas ve své kronice, vyzdvihuje zejména jeho lásku k otci, vlídnost a štědrost. Po otcově smrti se stal opatem Sázavského klášteře. COSMAE Pragensis. *Chronica boemorum*. In BERTHOLDZ, Berthold. (ed.) *Monumenta germanica historica*. s. 32.

poustevníckou osadu. Patřili k benediktýnské řeholi, žili v prostých chatrčích, postavili kapli zasvěcenou Panně Marii a pěstovali slovanskou liturgii. Klíčovým okamžikem světcova života se stalo setkání s knížetem Oldřichem během knížecího lovu v sázavských lesích. Oldřich si mnicha zvolil za svého zpovědníka a vybídl ho, aby založil klášter. K realizaci došlo roku 1032 a nový kostel byl zasvěcen Panně Marii a sv. Janu Křtiteli. Klášter prosperoval, od nového knížete Břetislava I. získal nové území a sv. Prokop se na žádost knížete stal jeho opatem. Dobré styky potvrzuje i přítomnost sázavského opata při přenesení ostatků sv. Vojtěcha, Radima a svatých pěti bratří ke sv. Vítu. Zemřel roku 1053 a pohřben byl před hlavním oltářem kláštera. Ostatky světce byly přeneseny roku 1588 do Prahy a uloženy c kostela Všech svatých. Hůl sv. Prokopa je součástí svatovítského pokladu.³⁵

Legenda o svatém Ivanovi pochází z pozdního středověku. Existují tři různé verze, nejvýznamnější je tzv. broumovské legenda, ta vypráví, že sv. Ivan byl Maďar, dokonce příbuzný krále Štěpána. Zřekl se nároku na trůn a odešel. V Čechách se dle legendy setkal s knížetem Bořivojem.³⁶ Podle jiných legend se setkal s knížetem Oldřichem, byl synem nitranského knížete Pribiny nebo polabskoslovanského knížete Gostomysla. Jistý je pouze fakt, že se na našem území zdržoval mnich, který zanechal hluboký dojem. Roku 1598 byly objeveny ostatky, které se spojují s tímto světcem, dokonce je roku 1612 navštívil i císař Matyáš s ženou Annou. Na náhrobku se píše: „*Z Dalmácka jsem rodem, Chorvatsko mi podávalo žezlo, lesy mne ukrývají. Laň mi staví tabuli, od Jana učil jsem léku; Čechy mne pochovaly, Bůh mne do nebe vzal.*“³⁷ Na vrcholu sarkofágu je soška sv. Ivana. Pokud se budeme řídit broumovskou legendou, smrt světce by spadala do let 882 – 893, před svou smrtí měl navštívit knížete Bořivoje s chotí Ludmilou na nedalekém Tetíně. Cestou zpět byl zabit pasáky, Ivanova krev obarvila kámen, jenž nebylo možné umýt, nachází se v kostele sv. Jana pod Skalou.

Následovníci sv. Ivana nosili hnědý poustevnícký šat a říkali si ivanité.³⁸ Přestože existence sv. Ivana není stoprocentně doložená, je připomínán jako světec i zemský patron.³⁹

³⁵ RAVIK, S.: *O světcích a patronech*. s. 574 – 580.

³⁶ Časová osa však takové setkání vylučuje, Bořivoj zemřel roku 894, kdežto sv. Štěpán se ujímá vlády až roku 997.

³⁷ RAVIK, S. *O světcích a patronech*. s. 604.

³⁸ Řád Ivanitů, který u nás vznikl r. 1732, se musel řídit statuty sepsanými Dominikem Antonínem Steyem. Musel nosit hábit hřebíčkové barvy s krátkým pláštěm, kapucí, škapulířem, opásaný bílým cingulem a růžencem. Tamtéž. s. 602.

³⁹ Tamtéž. s. 603 – 607.

II. 3. Misijní cesty

Mniši poustevníci se nejvíce zasloužili o šíření křesťanství na pohanská území. Často naráželi na odpor původního obyvatelstva, konflikty s nimi stály nejeden mnišský život. Přesto jak jsem již dřív zmínila, smrt ve jménu šíření Písma byla vyhledávaná a nanejvýš vítaná. Rozlišujeme několik typů misí, římskou, irskou, anglosaskou a byzantskou.

Římská misie se zpočátku soustředila na nejbližší germánské kmeny. Setkávali se však s problémy, jedním z nich byl Ariános, který po vyhostění z Říma šířil svou vlastní verzi křesťanství. Zlom nastal v okamžiku přijetí křtu Chlodovíkem v Remeši roku 496 nebo v Toursu roku 498 – 499. Po přijetí víry Franky, nic nestálo v cestě další christianizaci, kde to nešlo po dobrém, šlo to po zlém. V 6. století pokřesťanštuje Anglii na příkaz papeže Řehoře Velikého sv. Augustin. Dostal i přesné pokyny jak krok za krokem postupovat. Úspěch byl ohromný a pokřesťanštění rychlé. Díky svatému Patrikovi, se víra šíří i do Irska. Oba národy, irský a anglosaský se s katolictvím tak ztotožnily, že víru sami rozšiřují. Ke Slovanům pronikalo křesťanství z několika směrů, mimo pozůstatky iroskotské misie⁴⁰ sem přišli ze západu z franské říše a z Byzance. Větší úspěch zaznamenala misie byzantská díky příchodu věrozvěstů na Velkou Moravu roku 863. Po zániku Velkomoravské říše šíří víru učedníci soluňských bratrů do Bulharska a dál. Nejen u východních Slovanů převládl vliv z Byzance, prosadil se též u polských, srbských i chorvatských kmenů. Hlavní osobností římské misie byl sv. Vojtěch a jeho následovníci,⁴¹ svou misijní činnost vedli v duchu benediktýnské řehole, cestou se opírali o domovské kláštery nebo je sami zakládali.⁴²

Spojení irského a římského směru misí byl velice plodný. Přísná askeze a irská disciplína vytvořili v četných klášterech základ pro duchovní život a vědecké úsilí. Anglosaské kláštery vytvářely vysokou duchovní, náboženskou a teologickou kulturu. Třicet tři zdejších králů a královen dožilo svůj život v klášteře. Dvacet tři králů a šedesát královen požívá úctu světců.

Anglosasové prováděli misijní činnost systematicky, podle předem připraveného plánu. Získali papežské schválení i podporu franských králů. Přicházeli s papežským pověřením a s královským průvodním listem. Soustředili se na kmenové náčelníky a snažili se

⁴⁰ Pozůstatky iroskotské misie na našem území jsou sporné, jediný kdo se staví kladně k tomuto problému je profesor Cibulka. CIBULKA, J. *Velkomoravský kostel v Modré u Velehradu a začátky křesťanství na Moravě*. Praha, 1958.

⁴¹ Mezi následovníky sv. Vojtěcha počítáme jeho bratra sv. Radima, sv. Bruna Querfurtského, svatých Pět bratří, sv. Svorada a sv. Benedikta.

⁴² FRANZEN, A. *Malé církevní dějiny*. s. 290 – 294.

přesvědčit je o správnosti křesťanství a nutnosti rozšířit je mezi všechny lid v zemi. Úspěch mise byl stvrzen, „nové ovečky“ měl mít pod svou správou papež, který bděl nad jejich nesmrtelnými dušemi. Misie zhora by neměla smysl, pokud by nebyla zabezpečena následná péče a organizační uspořádání. Osobností tohoto způsobu šíření katolictví byl Winfried Bonifác, biskup z Yorku, který si roku 678/679 z Říma přinesl povolení kázat ve Frisku. Roku 695 byl posvěcen na biskupa, za své sídlo si zvolil Utrecht. Pod jeho vedením zahájil misijní činnost i Winifried Bonifác.⁴³

Irské mnišstvo procházelo Galií, Itálií a Germánií až po Panonii, ideálem pro ně bylo posvátné putování, cestou se modlili, studovali a využili každé příležitosti k šíření Kristova učení. Vypadali dosti podivně, drsné, vousaté postavy s dlouhou poutnickou holí v ruce, dohola ostříhaní, jen s úzkým věnečkem vlasů na přední části hlavy a s vlajícími dlouhými vlasy vzadu.⁴⁴ Působili hlavně svým vlastním příkladem, přesto protože nezůstali dlouho na jednom místě, byla jejich snaha spíše povrchní, než aby zasela nějaké hlubší kořeny. I tak založili několik klášterů, jako centra vzdělanosti a víry. Nejvýznamnějším představitelem byl Kolumbán Mladší.⁴⁵ Iroskotští misionáři se neorientovali na nobilitu, ale obraceli se k prostému lidu. Předem se seznámili s domácími poměry, hospodářstvím a naučili se jazyk, tím si získali oblibu mezi lidmi. Misionáři věřili ve svou pravověrnost, proto nenavázali styky s Římem, anglosaská a iroskotské poselství se setkala v Pasově, Řezně a Salzburgu, kde se též na konci 8. století prolínala.⁴⁶

Pokud se někde křesťanství mezi lidem neujalo, neváhali panovníci, jako Karel Veliký nebo představitelé Ottónské dynastie, použít meče. Karel Veliký vedl r. 789 vojenskou výboje proti Slovanům, r. 791, 795 a 797 proti Avarům, r. 805/806 proti Čechům, r. 808 – 811 proti Dánům. Nejdelší boje byly se Sasy r. 772 – 804. Teprve až za Otty II. mělo nově založené arcibiskupství v Magdeburku r. 968 napomoci christianizaci v této oblasti. Slované se bránili nové víře, podpalovali kostely, ale jediným výsledkem byly křížové výpravy proti Prusům a Litevcům v Pobaltí.

Celkově nebylo snadné prosadit novou víru, misionáři se často museli podřídit tamním podmínkám, a to jak přírodním tak i společenským. Aby lidé snadněji pochopili novou situaci, mniši přizpůsobovali sebe i nauku novým podmínkám. Od r. 800, kdy se Karel Veliký nechal

⁴³ Winfried Bonifác byl největším anglosaským misionářem na pevnině. Jeho význam není jen v misijním díle v Německu, ale spíše tím, že stagnující franskou církev vytrhl z izolace a spojil ji s Římem. Připravil tak svazek Franské říše s papežstvím, tím umožnil snahy Karla Velikého a později Otty Velikého o středověkou univerzální říši. Tamtéž. s. 99 – 101.

⁴⁴ Tamtéž. s. 96.

⁴⁵ Tamtéž. s. 96 – 99.

⁴⁶ ŠOLE, M. *Od úsvitu křesťanství k sv. Vojtěchovi*. Praha, 1996. s. 60 – 65.

korunovat a přijal nižší kněžské svěcení, vzniká představa krále – kněze a zároveň i precedens, že církev korunuje a posvěcuje, představa kněze-krále. V čele zemské církve tak stojí král, který volně disponuje církevním majetkem i hodnostmi. Právě zásahy do církevního práva obsazovat církevní úřady se staly základem pro reformátory v 11. století.

Misijní cesty měly rozšířit křesťanství do celé světa, cílem se postupně stala snaha o hegemonii pod papežovým vedením. V druhé polovině 11. století dochází k rozmachu zbožnosti, vznikají univerzity, bojuje se o svatou zem, církev je na svém vrcholu pouze však do roku 1300. Papež Bonifác se není schopen prosadit proti Filipu Sličnému.⁴⁷ Západní společenství národů se rozpadá. Od závislosti na církvi se v duchu galikanizace „osvobozuje“ Francie, laikové se vymaňují z kléru, jednotliví vládci zakládají vlastní zemskou církevní hierarchii, rozmáhá se konciliarismus. Následuje reformace, postupně zaniká duchovní pouto, které udržovalo národy pohromadě. Reformací končí sen o vytvoření jednotného čistě katolického Západu pod nadvládou císaře a papeže.⁴⁸

Působení Iroskotské misie na našem území by umožnilo předpokládat jejich rozšíření na Velkou Moravu. J. Cibulka přítomnost iroskotských misionářů odvozuje ze stavebního stylu u kostela v Modré u Starého Města na Moravě. Vnitřní členění kostela čtyřmi pilíři utvrdili profesora Cibulku, že jde o přímý doklad působení Irů po stránce stavební, kostelík v Modré srovnával s půdorysem kostela v Bretani ve Francii.⁴⁹ Jiní autoři jsou spíše skeptičtí v otázce přítomnosti Irů na Velké Moravě.

Pro Velkou Moravu je ale mnohem důležitější misie soluňských bratří Konstantina a Metoděje, kteří přišli r. 863 na pozvání knížete Rostislava. Význam jejich mise nespočíval pouze na navázání na předchozí tradice, ale v novém pojetí, kdy spojili latinskou a řeckou věrouku a v užití slovanského jazyka při bohoslužbě. Díky misii bratří ze Soluně si Morava osvojila základy křesťanské víry ve větší míře, zároveň vedla k rozšíření vzdělanosti a k lepším stykům s antickým středomořím.⁵⁰ Ještě před příchodem na Moravu sestavil Konstantin slovanské písmo (glagolici) po vzoru malé řecké abecedy. Působení bratří ze Soluně bylo papežem potvrzené, papež Hadrián II. schválil bohoslužbu v slovanském jazyce. Z Říma se vrací pouze Metoděj jako panonsko – moravský arcibiskup. Velká Morava tím dostala vlastní církevní správu. Metoděj narážel na spoustu překážek, proti stáli bavorští biskupové, kteří považovali slovanské území za svou jurisdikci, moravský kníže Svatopluk i

⁴⁷ FRANZEN, A. *Malé církevní dějiny*. s. 105.

⁴⁸ VEBER, V. *Dějiny sjednocené Evropy*. Praha, 2004. s. 51.

⁴⁹ CIBULKA, J. *Velkomoravský kostel v Modré u Velehradu a začátky křesťanství na Moravě*. Praha, 1958. s. 110.

⁵⁰ ŠOLE, M. *Od úsvitu křesťanství*. s. 90-95.

biskup Wiching. Po smrti Metodějově prosadil Wiching u papeže Štěpána V. zákaz slovanské liturgie. Metodějovi žáci byli ze země vypuzeni. Pokus o obnovu slovanské církevní hierarchie za Mojmíra II. se nezdařil, Velkomoravská říše byla v rozkladu a r. 906 ji zničil vpád Uhrů.⁵¹

⁵¹ FRANZEN, A. *Malé církevní dějiny*. s. 107.

III. Výprava Břetislava I. do Polska.

III. 1. Důvody a cíle výpravy. "

Cesta Břetislava I. je datována k roku 1039 ve většině publikací, můžeme ale nalézt i roky 1037 a 1038. Pokud bychom vycházeli z Kosmy, který výpravu datuje na 4. rok po nástupu knížete, tedy po roce 1035. Barbara Krzemienská podotýká, že Břetislav nastoupil na knížecí stolec začátkem roku 1035, tedy Kosmův čtvrtý rok vlády by mohl zahrnovat jak část roku 1038, tak i část roku 1039. Výprava skončila v srpnu 1039, proto se lze domnívat, že začala začátkem tohoto roku.⁵² Václav Novotný uvádí, že přípravy na výpravu skončily poměrně rychle a na podzim roku 1038 nepochybně začala.⁵³

III. 1. 1. Česko-polské vztahy jako důvod výpravy.

Středověké státy udržovaly vztahy s ostatními panovnickými rodinami hlavně prostřednictvím sňatkové politiky. Styky se uskutečňovaly především se sousedícími velmocemi, český a polský stát nejsou žádnou výjimkou. Nejstarším pramenem doloženým sňatkem bylo manželství Měška I. s Doubravou⁵⁴, dcerou Boleslava I. Ukrutného, roku 965. Doubrava přinesla do Piastovského rodu jméno svého otce i bratra. Díky prvorozenému synu, Boleslavu Chrabrému, se jméno stalo jedním z nejpopulárnějších v dynastii, zatímco v Čechách se po smrti Boleslava III. Ryšavého téměř přestalo užívat.⁵⁵ Spojenectví s Přemyslovci umožnilo pronikání křesťanství do pohanského Polska, Měšek I. navázal styky s papežem a založil misijní biskupství v Poznani. Dobré styky však netrvaly dlouho.⁵⁶

Zlom ve vztazích nastal až po smrti Boleslava II. roku 999. Boleslav III. Ryšavý byl roku 1002 vypuzen ze státu a na trůn z Polska povolán Vladivoj, údajný přemyslovský příbuzný. Ani ne po roce se zásahem Boleslava Chrabrého vrací na knížecí stolec Boleslav III., ovšem ne nadlouho, polský kníže ho nechal v Krakově oslepit. Plán Boleslava Chrabrého byl snadný, nejprve se chopil Krakova, pak opanoval Moravu a nakonec se sám

⁵² KRZEMIENSKÁ, B. *Břetislav I.*. s. 181 – 184.

⁵³ NOVOTNÝ, V. *České dějiny: Od Břetislava I. po Přemysla I. díl I., část II.* Praha, 1913. s. 12.

⁵⁴ Doubrava, ale uvádí se též jako Doubravka či Dúbravka, jméno se překládá jako „dobrá“, přesto Kosmas o ni píše, že se jednalo o ženu nešlechtnou, která se vdala v pokročilém věku za polského knížete Měška. COSMAE Pragensis. *Chronica Boemorum.* s. 36.

⁵⁵ JASIŃSKI, Kazimierz. Česko-polské dynastické vztahy v raném středověku. In *Dějiny a současnost* 2. 1999. s. 6 – 10.

⁵⁶ ČORNEJ, P – KUČERA, J. P. – VANÍČEK, V.. *Evropa králů.* s. 289.

stal českým knížetem. Boleslav Chrabrý se odvolával na přátelství se Slavníkovci, se Soběborem (uvádí se též Soběslavem) se spřátelili na výpravě císaře Oty III. proti slovanským Bodrcům roku 995. Boleslav později vykoupil a nechal pohřbít tělo sv. Vojtěcha v Hnězdně. Vina, že Čechy byly okupovány polským knížetem padla na Boleslava III., který bývá označován jako neschopný a krutý panovník, jenž neváhal upevnit si svou pozici vykleštěním bratra Jaromíra a pokusem o vraždu bratra Oldřicha, též se mu přičítá vyvraždění Vršovců. I přes všechny „ukrutnosti“ nemohl být zodpovědný za rozklad přemyslovského panství. Pražský kníže neovládal celé území, bylo sice připojeno slavníkovské panství⁵⁷, ale z hlediska organizačního nebyla jednotná, nepomáhala tomu ani přítomnost Slavníkovce Soběbora na polském dvoře.⁵⁸

Tím, že Boleslav Chrabrý usedl na český knížecí stolec, si zneprátelil německého krále Jindřicha II., navíc odmítl přijmout přemyslovské panství v léno. Jindřich II. nemohl dovolit tak velký vzestup polské moci, zvětšení jeho území v přímém sousedství s Říší, ani vznik reálné základny pro vybudování samostatné říše slovanských národů jako konkurenta říši římskoněmecké. Situace vedla nevyhnutelně k válce, Boleslav byl nucen na počátku září opustit Prahu, při ústupu padl i Soběbor, poslední Slavníkovec. Do Čech se opět vrátili Přemyslovci, knížetem se stal Jaromír, který si nechal udělit zem v léno. Český stát však stále nebyl stabilní, v dubnu r. 1012 vypuklo povstání, které dosadilo na knížecí stolec Oldřicha, císař nového knížete uznal a Jaromíra nechal uvěznit v Utrechtu. Oldřichovi se podařilo získat na Polácích Moravu, její zisk přemyslovský stát posílil, ale měl mezinárodní dohru. Syn Boleslava Chrabrého, Měšek II., se považoval za samostatného krále, což se nelíbilo císaři Konrádovi II.⁵⁹ Ve válce Oldřich císaře nepodpořil, proto byl uvězněn a vládu opět převzal Jaromír s tím, že Moravu měl na starosti Oldřichův syn, Břetislav. Ale ani tato vláda nevydržela dlouho, Oldřich se dostal ze zajetí, vládnout měli oba bratři spolu, ale Oldřich nechal Jaromíra oslepit a Břetislav musel ze země utéct. Oldřich obnovil stabilitu českého státu, zemřel r. 1034, Jaromír o rok později. Jediný vlády schopný přemyslovec byl Břetislav I.

⁵⁷ Slavníkovské panství zahrnovalo opevněná sídliště v severovýchodních a východních Čechách i značný počet území na jihu země. Hlavní sídlo měli v Libici nad Cidlinou. FIALA, Z. *Přemyslovské Čechy*. s. 7.

⁵⁸ Soběbor pobýval na polském dvoře a těšil se přátelství Boleslava Chrabrého, domníval se snad, že potrestá Přemyslovce za vyvraždění Slavníkovci a jej ustanoví českým knížetem. Nestalo se tak, Boleslav hájil jen své vlastní zájmy. Tamtéž. s. 10 – 12.

⁵⁹ Konrád II. císařem od roku 1027.

III. 1. 2. Důvody podle kronikářů.

Jako důvod výpravy se tedy Kosmas uvádí pomstu za příkoří, kterého se dopustil polský kníže Měšek jak na Češích, tak i na jeho dědu Boleslavovi II.⁶⁰ Jedná se ovšem o mýlku, knížetem, který se vměšoval do českých záležitostí, byl již zmíněný Boleslav Chrabrý, navíc Boleslav II. Ryšavý nebyl Břetislavův dědeček, ale strýc. Situace v Českém knížectví byla obtížná a dosti nepřehledná, Boleslav Chrabrý⁶¹ využil příležitosti. Jako jedna z hlavních příčin výpravy se uvádí příhoda, kdy byl Boleslav III. pozván polským králem na setkání a následně i na hostinu. Nakonec byl český kníže oslepen a uvězněn. Boleslav Chrabrý táhl do země, aby se sám ujal její správy. Pouze na Vyšehradě zůstala posádka věrná Jaromírovi. Samozvaný vládce se dostal do sporu s císařem Jindřichem II. a vzbouřili se proti němu Čechové, proto musel ze země prchnout.⁶² Nestabilitu země podporovaly spory ohledně nástupnictví na český stolec mezi Oldřichem a Jaromírem, ale o tom již byla řeč výše. Po dlouhých bojích se na trůn dostal Břetislav.⁶³ Boleslav Chrabrý neoprávněně zasahoval do záležitostí českých zemí, dobyl Prahu, držel Moravu. Proto Břetislav považoval za nutné vše pomstít. Cílem výpravy mohla být i snaha o hegemonii západních Slovanů, výboje a kořist nebo touha po získání královské koruny.⁶⁴

Jako hlavní důvod cesty do Polska uvádělo poselství k papeži translaci ostatků sv. Vojtěcha, které Boleslav Chrabrý vykoupil od Prusů a uložil v Hnězdenské katedrále, roku 1000 bylo zdejší biskupství povýšeno na arcibiskupství. Břetislav I. doufal, že se situace bude opakovat i v Praze. K uskutečnění těchto plánů bylo zapotřebí alespoň tichého souhlasu císaře Konráda II. Praha byla pod církevní správou mohučského arcibiskupství, proto potřebnou záštitu mohl Břetislavovi poskytnout jen císař. Mladý kníže věřil, že mu u císaře pomohou jeho zásluhy ve válce s Lutici r. 1035, blízké vztahy k Babenbergům⁶⁵ a snad i jeho blíže nespecifikované konexe v říši.⁶⁶

⁶⁰ COSMAE Pragensis. *Chronica Boemorum*. s. 69.

⁶¹ Kosmas i Dalimil ve svých kronikách označují za strůjce všeho zlého Měška místo Boleslava Chrabrého.

⁶² *Kronika takřečeného Dalimila*. s. 63.

⁶³ Břetislav byl synem knížete Oldřicha a selky Boženy, jejich sňatek byl později legalizován, aby mohl nastoupit na stolec Břetislav, jinak by k vyměnění Přemyslovců po meči došlo již r. 1035.

⁶⁴ Tato informace není podložena, znamenala by, že výprava nebyla vedena pro ostatky, ale pro územní obohacení země. Též Novotný tuto spekulaci popírá. NOVOTNÝ, V. *České dějiny: Od Břetislava I. po Přemysla I. díl I., část II*. Praha, 1913. s. 12.

⁶⁵ Břetislavova manželka Jitka pocházela z rodu Babenbergů, Břetislav ji unesl z kláštera, aby si jako nemanželský syn zaštitil svůj nástup na trůn.

⁶⁶ KRZEMIENSKÁ, B. *Břetislav I.* Praha, 1986. s. 177 – 178.

III. 2. Příprava a průběh tažení.

Podle Kosmy ve čtvrtém roce svého knížectví se Břetislav rozhodl využít situace v Polsku. V Polsku po smrti knížete Měška vypukla anarchie, krize se prohloubila vypuzením knížete Kazimíra roku 1037. V zemi se zvedla vlna odporu proti novým správním institucím a projevil se zde i návrat k pohanským kořenům. Jediný, kdo mohl zmatky v Polsku zaznamenat a využít je, byl Břetislav I., neboť uherský král Štěpán zemřel roku 1038 a císař Konrád byl vázán v Itálii.⁶⁷ Kníže Kazimír byl ze země vypuzen, tím se však octla bez knížete, který zajišťoval její obranyschopnost.⁶⁸ O nepřítomnosti Kazimíra v zemi po dobu přípravy a průběhu tažení Kosmas věděl, dokonce považoval knížete za mrtvého a jeho syny za nemluvnata.⁶⁹ Jenomže nejen že Kazimír nebyl mrtev, nebyl ani ženatý a neměl děti. Pravdu měl náš kronikář v tom, že dlouhodobě nebyl přítomen v Polsku, vypuzen byl asi koncem r. 1034 nebo během r. 1035.⁷⁰ Břetislav situaci dlouho bedlivě sledoval, než vydal nařízení o shromáždění vojska. Kosmas popisuje, jak nechal objíždět zem s konopným provazem na znamení, že každý opozdilec bude právě na tom provaze oběšen.⁷¹ Samozřejmě o svolání vojska nerozhodoval kníže sám, měl sice hlavní slovo, ale musel získat i souhlas svých předáků. Pro tehdejší státy nebylo z ekonomických důvodů možné vydržovat si vlastní armádu na jednom místě. Vojáci byli roztroušeni po jednotlivých hradech nebo panovníkem určených dvorcích. Jednalo se hlavně o panovníkovu družinu, mohlo ji tvořit několik set mužů. Jednotlivé oddíly rozdělené armády spadaly do pravomoci správců hradů, proto přesně znali počty vojáků, stanů, koní, zbroje,... etc. Z tohoto důvodu si Břetislav nemohl dovolit rozhodovat vše na vlastní pěst.⁷² O místě shromáždění armádu se můžeme jen dohadovat, zřejmě se nacházelo poblíž česko. Polské hranice. Bylo běžným zvykem shromažďovat bojovníky co nejbližší hranicím státu, který hodlali napadnout. Mělo to své praktické důvody, na vlastním území si mohli nabrat zásoby, kterými během tažení disponovali, nebo počítali s tím, že vše potřebné si opatří na nepřátelském území pomocí drancování.

Jistě známe cíl výpravy-Hnězdno, z kronik víme také o dobytí hradu Giecz⁷³, proto se lze dohadovat, že se kníže vypravil po známé cestě spojující Prahu s Vratislaví. Pokud výprava vyrazila z Prahy, mohla dále pokračovat na Jaroměř, Náchod, Náchodským

⁶⁷ NOVOTNÝ, V. *České dějiny: Od Břetislava I. po Přemysla I. díl I., část II.* Praha 1913. s. 13.

⁶⁸ KRZEMIENSKÁ, B. *Břetislav I.* . s. 176.

⁶⁹ COSMAE Pragensis. *Chronica Boemorum.* s. 70.

⁷⁰ KRZEMIENSKÁ, B. *Břetislav I.* . s. 176.

⁷¹ COSMAE Pragensis. *Chronica Boemorum.* s. 70.

⁷² KRZEMIENSKÁ, B. *Břetislav I.* . s. 184 – 186.

⁷³ Hrad Giecz se v české tradici nazývá Hedeč.

průsmykem a Kladskou branou na Bardo a přes Němčí do Vratislavi. Pochod z Prahy se dá vyloučit, místo sjezdu vojáků muselo ležet v blízkosti hraničních přechodů. Z Vratislavi do Velkopolska vedla též známá cesta z Trezbnice přes Żmigród, Śrem a Giecz do Hnězdna.⁷⁴ Barbara Krzemienská se svým výčtu opomíjí Krakov, který byl podle českých kronik vyvrácen a vypálen. Ovšem samotná cesta by byla hodně neuspořádaná. Pokud bylo hlavním cílem Hnězdno, ležel Krakov zcela stranou.

O bojích na polském území máme informace různé. Dalimil uvádí velkou bitvu, ve které zemřel kníže Měšek.⁷⁵ Kosmas popisuje velké boje, jak Břetislavovo vojsko vraždí, loupí, pálí, až vtáhne do Krakova, hlavního sídla⁷⁶, kterýžto hrad Břetislav srovnal se zemí poté, co se zmocnil veliké kořisti a zvláště starého ohromného pokladu shromážděného dřívějšími polskými panovníky.⁷⁷ Dobytím Krakova byla splněna podstatná část Břetislavova úkolu, neboť se mu podařilo získat část území, které bylo Poláky okupováno. Tím země české dosáhly hranic, jež Boleslav II. zanechal svým dědicům.⁷⁸ Zničil i další hrady, až k hrádku Hedčci, kde se mu obyvatelé vzdali. Kníže splnil jejich přání, poslal je žít do Čech a věnoval jim část lesa Černína, kde směli zůstat pod stejným právem, jaké měli v Polsku.⁷⁹ Od dobytí Krakova se mění ráz celé expedice, cesta pro svaté ostatky není doprovázena žádným plněním ani pálením vesnic. Pak teprve následuje vjezd do Hnězdna, které ač opevněné se bez boje vzdalo. Kosmas to vysvětluje zjednodušeně, nedostatkem obyvatel. Barbara Krzemienská poukazuje na vážné nedostatky při organizování případné obrany.⁸⁰ Nejenže bylo Polsko bez panovníka, vypuklo zde lidové povstání proti světským pánům i proti církevní moci. Česká tradice vychází hlavně z Kosmy, proto stejnou verzi nalezneme i u kronikářů Václava Hájka z Libočan⁸¹, Jana Marignoly⁸² nebo Přibíka Z Radenína řečeného Pulkava.⁸³ Díky této situaci nemusel Břetislav I. bojovat. Další problém v polské společnosti zapříčinil sám český kníže. Lidé před jeho vojskem prchali hlavně do Mazovska, na tomto území vznikl separátní „stát“, v čele stanul Miecław, jeden z předáků krále Měška II. Kdy přesně vypuklo lidové povstání, nevíme, Břetislav s ním ovšem dopředu počítat nemohl,

⁷⁴ KRZEMIENSKÁ, B. *Břetislav I.* . s. 188.

⁷⁵ V této době vládne Kazimír (1034 – 1058), Měšek II. zemřel r. 1034. *Kronika takřečeného Dalimila*, Praha-Litomyšl 2005, s. 80.

⁷⁶ Krakov hlavním sídlem nebyl, za Břetislavovy výpravy leželo centrum v Hnězdně či Poznani. Krakov se stal důležitým až po Kazimírově návratu.

KRZEMIENSKÁ, B. *Břetislav I.* . s. 190 – 191.

⁷⁷ NOVOTNÝ, V. *České dějiny: Od Břetislava I. po Přemysla I. díl I., část II.* Praha, 1913. s. 14.

⁷⁸ Tamtéž. s. 16.

⁷⁹ COSMAE Pragensis. *Chronica Boemorum.* s. 71.

⁸⁰ KRZEMIENSKÁ, B. *Břetislav I.* . s. 190 – 192.

⁸¹ HÁJEK, V. z Libočan. *Kronika česká*, s.

⁸² MARIGNOLA, J. *Kronika česká.* In *Kroniky doby Karla IV.*, Praha 1987, s. 470 – 471.

⁸³ PŘIBÍK z Radenína. *Kronika česká.* In *Kroniky doby Karla IV.* s. 296.

dokázal ho však využít k vlastním cílům. Obyvatelstvo bojující proti feudální vrchnosti, která měla organizovat obranu země, hrálo Břetislavovi skvěle do karet. Prakticky neexistovala žádná síla, ani na hradech, schopná postavit se českému vojsku. Břetislavovo vojsko pokračovalo směrem k Hnězdně, cestou se další a další hrady vzdávaly bez sebemenšího odporu. Po cestě byla vyplněna i Poznaň s biskupským sídlem.⁸⁴

Díky neschopnosti Poláků bránit svou zem změnila se výprava z válečného tažení na pouť za ostatky světce. Nezvyklým jevem byla přítomnost biskupa Šebíře a dalšího duchovenstva. I toto lze vysvětlit Břetislavovou touhou po ostatcích, jež neměly být do Čech přivezeny jako válečná kořist, nýbrž jako oficiální translace. Svévolné přenášení ostatků světců církev odsuzovala, pokud chtěl Břetislav povýšit pražské biskupství na arcibiskupství, mohl na konflikt s církví doplatit.⁸⁵

III. 3. Hnězdně.

Hnězdně⁸⁶ bylo obehnané mohutnými hradbami, přesto nikdo nekladl sebemenší odpor při vstupu Břetislava do města. Kosmas to vysvětluje jednoduše, nedostatkem obyvatel. Město bylo centrem polského státu, hrad byl stále rozšiřován. V souvislosti s ostatky svatého Vojtěcha bylo zdejší biskupství povýšeno roku 1000 na arcibiskupství.

V Hnězdenské katedrále byly ukryty ostatky svatého Vojtěcha za oltářem při zdi, aby mohlo být tělo vyzvednuto, musel se oltář rozbít. Vojáci s vidinou svatých těl neváhali a bez prodlení oltář rozbili, následně měli být podle legendy postiženi ochromením smyslů. Zde se do popředí dostává biskup Šebíř, nařídil 3 denní půst, teprve poté se smělo přistoupit k vyzdvihnutí ostatků.⁸⁷ Kosmas a s ním i další kronikáři popisují Šebířův sen, v němž se mu měl zjevit sám sv. Vojtěch a oznámil, že smí tělo vyjmout, pokud napraví vše, kvůli čemu od nás biskup opustil.⁸⁸ Břetislav vyhláší své hnězdenské dekrety⁸⁹, které se povětšinou týkaly

⁸⁴ Vypálení Poznaň se v české tradici nikde nevyskytuje, pouze v polském dějepisectví se objevuje zmínka o pádu města u kronikáře Galla. Kosmas ve svém vyprávění spěchá směrem k Hnězdně, že mohl něco opomenout. NOVOTNÝ, V. *České dějiny: Od Břetislava I. po Přemysla I. díl I., část II.* Praha, 1913. s. 18.

⁸⁵ KRZEMIENSKÁ, B. *Břetislav I.* s. 196 – 199.

⁸⁶ Královské město pruského vládního obvodu. Založeno roku 550, kolem roku 990 zde působil biskup Vojtěch, díky němuž bylo hnězdenské biskupství povýšeno na arcibiskupství roku 1000 císařem Ottou III. Hnězdně bylo až do roku 1320 sídelním a korunovačním městem polských králů. *OTTŮV SLOVNÍK NAUČNÝ.* 11. díl. Praha, 1897. s. 401.

⁸⁷ NOVOTNÝ, V. *České dějiny: Od Břetislava I. po Přemysla I. díl I., část II.* Praha, 1913. s. 20.

⁸⁸ Sen a svolení Vojtěcha s translací zajistil výpravě punc, že se nejednalo o svatokrádež, ale o vyplnění světceva přání o návrat do rodné země. NOVOTNÝ, V. *České dějiny.* s. 20.

⁸⁹ Povaha těchto nařízení, směřující k povznesení mravněkřesťanského života, přispěly k tomu, že se kníže i biskup předstihovali v ohlašování toho, co se přítomní velmoži pro budoucnost přísahali zachovávat.

věcí, o jejichž nápravu usiloval i sám Vojtěch. Přítomní vojáci i duchovní slibují polepšení. Ustanovení se týkala manželství, kdy je mnohoženství a mnohomužství přísně zakázáno s tím, že samotné manželství je nerozlučitelné. Kdo by toto nařízení porušil, měl být prodán do Uher do otroctví bez možnosti vykoupení se. Stejným trestem měly být postihovány i pokleslé dívky a cizoložné ženy. Tvrdé tresty měly být užívány v případě hrdelních zločinů, arcikněz měl všechny tyto prohřešky hlásit vrchnosti nebo přímo knížeti. Pokud se vina potvrdila, měl být viník vyvezen za hranice země a odsouzen k vyhnanství. Veřejné mrskáání mělo potkat toho, kdo by provozoval krčmu, ten kořen všech neřestí. Ve svátky a neděle byly zakázány trhy a veškerá práce pod pokutou, stejně jako ten, kdo by pohřbíval mimo hřbitovy.⁹⁰

Za motliteb a zpěvu žalmů, měl biskup rozbít náhrobek a katedrálu zaplavit libá vůně, tělo světce bylo zcela neporušené, jako by biskup zrovna sloužil mši.⁹¹ Informace o celistvosti v Kosmově kronice je důležitá v pozdějším sporu, zda Praha vlastní všechny světcovi ostatky, nebo jejich část zůstala v Hnězdně.⁹² Celistvost ostatků sv. Vojtěcha nebyla fakticky možná, z návštěvy světceova hrobu r. 1000 si císař Otta III. odvezl část ostatků s sebou do Itálie. Ostatky svatého Vojtěch nebyly jediné, které Břetislav odvezl z Polska, také tělo bratra sv. Vojtěcha Radima-Gaudentia a svatých Pět bratří, kteří v „témže hradě, ale v jiném kostele odpočívali.“⁹³

Veškerou kořist naložili na vozy a vydali se zpět do vlasti. 23. srpna se ocitli před Prahou, kde se vykonávaly přípravy na slavné přivezení ostatků do Prahy. Následujícího dne neslo procesí ostatky světců do města, následovaly je vozy se zlatem a další válečnou kořistí. Sám kníže s biskupem nesli tělo sv. Vojtěcha, opatové ostatky svatých bratří, arciknězi sv. Gaudentia a 12 vybraných kněží zlatý kříž, který nechal vyrobit polský kníže o trojnásobku své vlastní váhy, za nimi jely vozy plné zlatých předmětů, vykládaných drahokamy, množství zvonů a jiné drahocennosti. Průvod uzavíral zástup zajatců v poutech.⁹⁴ Ostatky sv. Vojtěcha a Radima měly přímou souvislost s českým státem, ale co vedlo Břetislava k vyzvednutí i těl svatých pěti bratří? Navíc nemáme žádné informace o přenesení

Tamtéž. s. 21.

⁹⁰ Kosmas bývá nařčen, že si hnězdenská statuta vymyslel, protože chtěl kritizovat současné poměry, ale taková tvrzení nejsou ničím doložitelná. Texty samotných statut dochovány nejsou.

NOVOTNÝ, V. *České dějiny*. s. 20–23.

⁹¹ Podle Vojtěšských legend bylo světcovo tělo Prusy rozsekáno na kousky a vhozeno do vody, načež je vykoupil Boleslav Chrabrý a uložil jej v Hnězdně v katedrále. Neporušitelnost těla uvedená Kosmou je velice důležitá v otázce pravosti ostatků, kdy se objevili najednou tři lebky sv. Vojtěcha. VLČEK, Emanuel. Porovnání pozůstatků připisovaných sv. Vojtěchovi z Prahy a sv. Adalbertovi z Cách. In *Svatý Vojtěch: Sborník k miléniu*. s. 168–194.

⁹² KRZEMIENSKÁ, B. *Břetislav I.* s. 205 – 206.

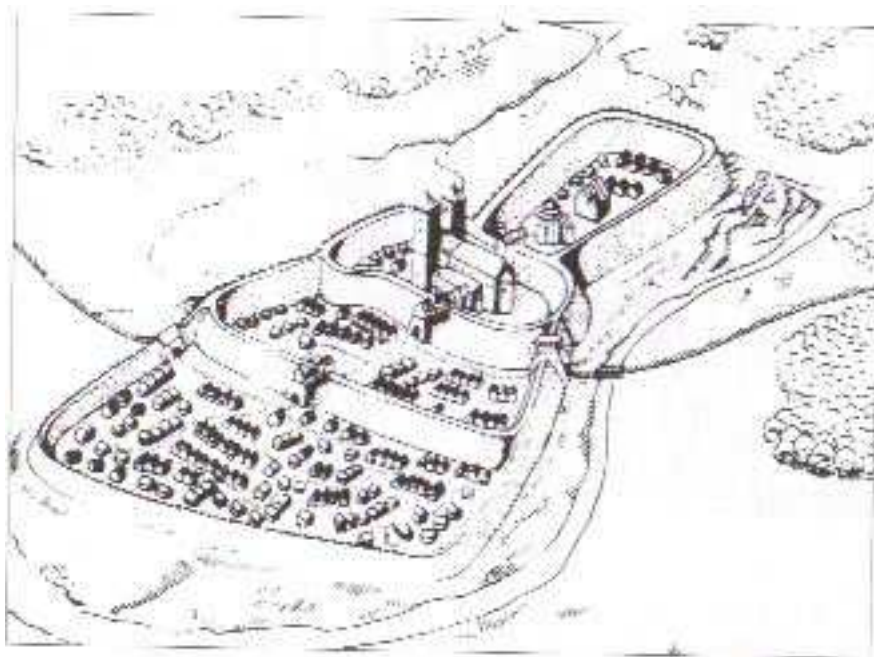
⁹³ COSMAE Pragensis. *Chronica Boemorum*. s. 72 – 73.

⁹⁴ ŠIMÁK, J. V. *Kronika česká*. s. 87.

jejich ostatků z poustevny, kde žili a zamřeli, do Hnězdna. Možná šlo o Kosmův omyl, naznačil, že leželi v jiném kostele, je docela možné, že je Břetislav vyzvedl v poustevně.

To by ovšem znamenalo cílené tažení i pro tyto svaté kosti. O důvodu takového činu se můžeme jen dohadovat. Zlámal v *Bohemia sancta* zmiňuje jejich přenesení z poustevny do Hnězdna.⁹⁵ Kronikáři uvádí souvislost mezi sv. bratry a sv. Vojtěchem, který je přivedl z kláštera do Prahy, společně měli založit Břevnovský klášter. Břetislav si mohl být vědom jistého spojení mezi světci, nebo si přivezením více svatých těl chtěl arcibiskupství pojistit. V papežských jednání se Bratři uvádí, jako průvodci sv. Vojtěcha, Břetislav mohl chtít přivést vše, co mohlo nějak souviset s Vojtěchem.

Úspěch Břetislava byl obrovský, získal ostatky sedmi světců, z nichž dva mají bezprostřední spojitost s českými zeměmi, a další území přilehlých krajín na úkor polské říše. Václav Novotný přirovnává výpravu do Polska k cestě za dobrodružstvím, které bylo až příliš snadné pro hrdinského bojovníka, jakým Břetislav bezpochyby byl. Nyní mu nic nebránilo v žádosti o to, aby pražskému hrobu sv. Vojtěcha byla udělena stejná čest jako kostelu v Hnězdně.⁹⁶

Obr. Hnězdná, sídelní hrad Boleslava Chrabrého. V katedrále hnězdenské byl sv. Vojtěch pochován. ŠOLLE, M. *Od úsvitu křesťanství k sv. Vojtěchovi*. str. 179.

⁹⁵ ZLÁMAL, B. Pět svatých bratří. In *Bohemia sancta*. s. 122.

⁹⁶ NOVOTNÝ, V. *České dějiny: Od Břetislava I. po Přemysla I. díl I., část II*. Praha, 1913. s. 24 – 27.

III. 4. Důsledky výpravy.

III. 4. 1. Původní cíl X výsledek.

III. 4. 1. 1. Jednání s císařem.

„..... ve čtvrtém roce svého knížectví kníže Břetislav uznal za nejlepší, neodkládati naskytlou příležitost, jak by potýral své nepřátele a dokonce se pomstil za příkoří, jichž se kdysi kníže Měšek dopustil na Čechách,⁹⁷

Těmito slovy začíná Kosmovo líčení Břetislavovi výpravy do Polska.⁹⁸ Dokazuje to, že vztahy narušené za vlády Boleslava Chrabrého dosud nebyly napraveny, ale ani samotná výprava tomu příliš nepomohla. Vojenské tažení na území sousedního státu, byť momentálně bez panovníka, nemohlo zůstat bez povšimnutí. Původním plánem po návratu z tažení byly snahy o zřízení arcibiskupství v Praze. Situace roku 1039 to však nedovolovala. Představa o arcibiskupství se musela opírat nejen o papeže, ale i o císaře, sám kníže ji ovlivnit nemohl. Císařem na začátku a v průběhu tažení byl Konrád II., na něm Břetislav stavěl své naděje. Konrád II. obnovil myšlenku na renovatio imperii Romanorum.⁹⁹ Břetislav doufal v podobné zřízení u nás, jeho snahy měly naději na úspěch. Lze předpokládat, že v době předcházející výpravě, si byl Břetislav jistý císařovou náklonností. Pokud by to tak nebylo, jednal by nerozvážně, což by se neslučovalo s jeho dosavadní politikou.¹⁰⁰ Roku 1039 zemřel císař Konrád II, na říšský trůn nastoupil Jindřich III. Není nám známo, kde Břetislava zpráva o změně zastihla, ale v dobré vztahy s novým císařem doufat nemohl. Spor mezi oběma panovníky trval od roku 1032, kdy se Břetislav údajně vzbouřil proti císaři a Jindřich měl zasáhnout. Nový císař se nemusel obávat o trůn, jeho nástup neprovázely žádné spory ani intriky. Po honosném pohřbu otce následovala obvyklá objížďka území, soustředil se hlavně na východní hranice Říše.¹⁰¹

V Uhrách v této době zemřel král Štěpán, po smrti svého syna určil za následovníka Petra Benátčana (uvádí se též jako Petr Orseol).¹⁰² Petr věděl, že za ním Uhři nestojí, odrazilo se to na jeho domácí i zahraniční politice. Ani Polsko se nevyvíjelo podle říšských představ.

⁹⁷ COSMAE Pragensis. *Chronica Boemorum*. s. 70.

⁹⁸ Samotnou výpravou se budeme zabývat v dalších kapitolách.

⁹⁹ Císař Otta III. se pokoušel o obnovu císařství Římanů, proto zřídil v Polsku vlastní církevní provincii. Roku 1000 vyhlásil nad kostmi sv. Vojtěcha hnězdenské arcibiskupství. KRZEMIENSKÁ, B. *Břetislav I.* s. 229.

¹⁰⁰ Břetislav patřil mezi chladně kalkulující panovníky, kteří vždy pečlivě zvážili všechna pro i proti.

¹⁰¹ KRZEMIENSKÁ, B. *Břetislav I.* s. 268.

¹⁰² ČORNEJ, P. – KUČERA, J. P. – VANÍČEK, V. a kol. *Evropa králů a císařů*. Praha 2005. s. 354 – 355.

Kazimír byl vyhnanecem, situace využil Břetislav pro své vítězné tažení. Jenže tento zákrok považoval císař za protiprávní a vyhrožoval Čechům válkou. Hlavní důvod císařova jednání zaškatulkovali kronikáři jako ziskuchtivost, touhu po polském zlatě. „*Druhý císař, chtě od Čech polské zlato jmiati, chieše Břecislavovi kněžstvo otjieti.*“¹⁰³ Šimák uznává Břetislavovu vinu, neboť kníže provedl vojenský zásah bez souhlasu lenního pána, ani se sám o léno nepřihlásil.¹⁰⁴ Císař Jindřich III. řešil problém obvyklou taktikou, vyhrožoval Břetislavovi válkou a pomohl slabému Kazimírovi zpět na polský trůn.

Císař neměl jinou volbu, než vyhlásit válku. Válka s císařem proběhla v letech 1040 – 1041 se střídajícími se úspěchy, nakonec se Břetislav vzdal v obležené Praze. Mírová jednání se odehrála v Řezně. Český kníže předstoupil před císaře bos a v kajícím rouše, přesto se jednání vedla v docela jiném duchu. Jindřich si uvědomoval, že Břetislav je jediný vlády schopný Přemyslovec, proto se nemohla opakovat situace z přelomu 10. a 11. století. Sám se vlády v Čechách také nemohl ujmout a navíc Břetislava potřeboval pro případnou pomoc na východě Říše. Polský kníže sice byl říšským leníkem, ale nebyl přínosný, nepomáhal Jindřichovi v bojích v Čechách, navíc se snažil hledat oporu na nesprávných místech, v Kyjevské Rusi. Jablkem sváru se též staly Uhry, návrat vypuzeného Petra Orseola¹⁰⁵ znamenal válku s králem Abou Samuelem, tehdejší uherským panovníkem. Nebylo myslitelné vést jakoukoli válku bez toho, aby se Jindřich dohodl s českým knížetem a hlavně bez jeho vojenské podpory. Právě tyto skutečnosti určovaly ráz celého jednání, proto ani příliš nepřekvapí jeho výsledek. Břetislav si směl ponechat dvě území v Polsku, na která měl, jako lenní pán nárok. Tato území nejsou přímo pojmenována, Barbara Krzemienská uvádí, že by se mohlo jednat o Vratislavské Slezsko a území Holasicka. Kdo v Řezně jednoznačně prohrál, byl polský kníže Kazimír. Přestože se proti Polsku již nikdy vojensky neobrátil, těžil Břetislav z politické podpory Jindřicha III. Kazimír si nového uspořádání vztahů byl jistě vědom, roku 1042 odmítl pozvání do Goslaru na vánoční svátky, místo toho poslal dary, které měly jeho nepřítomnost omluvit. Jindřich dary odmítl, ani poselstvu neposkytl řádné slyšení. Za několik týdnů se polští poslové do Goslaru vrátili s omluvou a vysvětlením, proč se Kazimír na dvůr nedostavil. Tak dostal polský kníže milost. Důvody císařova postoje vůči Polsku nejsou známy, většina spekulací ukazuje na Břetislava, který stál v pozadí polsko-německých vztahů.

¹⁰³ *Kronika takřečeného Dalimila.* s. 81.

¹⁰⁴ J. V. ŠIMÁK. *Kronika česká.* s. 88.

¹⁰⁵ Petr Benáček byl přítomen řezenskému jednání, císař mu slíbil pomoc při návratu na trůn, protože se Abu Samuel projevoval vůči Říši útočně a necítil se vázán dohodami ohledně míru s Bavorskem. Jindřich, který byl stále bavorským vévodou se musel snažit Bavorsko chránit před útoky Maďarů. KRZEMIENSKÁ, B. *Břetislav I.* s. 331.

Přestože si byli Břetislav a Kazimír formálně rovni¹⁰⁶, fakticky byla jejich pozice zcela odlišná. Jindřich se mohl právem obávat, že pokud Břetislavovi zájmy neochrání, bude se pokoušet získat území zpět. Znamenalo by to válku českého knížete s polským a to císař nemohl dopustit, Břetislav byl jako spojenec proti Uhrům příliš cenný. Kazimír, který poskytl pouze malou vojenskou pomoc, nebyl pro boj rozhodujícím.¹⁰⁷ Roku 1046 se uskutečnilo jednání s Břetislavem, Kazimírem a pomořanským knížetem Zemuzilem, které mělo vyřešit veškeré spory mezi jednotlivými leníky. Jednalo li se o nějaký válečný konflikt, není známo. Objevují se spekulace, že Břetislav stál v čele jakési česko – pomořansko – mazovské aliance namířené proti Kazimírovi, ale zároveň je tu i možnost, že se polský kníže snažil získat zpět Slezsko a ohrožoval tím české zájmy a křehký mír v této oblasti. Jak již bylo řečeno, Břetislav měl mnohem větší význam pro zájmy Říše, Kazimír měl proto možnost urovnat poměry v zemi. Šlo o vypořádání se s mazovským Miecławem, stmelení politicky rozdrobeného státu a upevnění Piastovské pozice na vládnoucích místech. Vztahy, které navázal s Kyjevskou Rusí, byly na překážku v jednáních s císařem. Kazimír se nespokojil s porážkou a ztrátou území, potvrzenou v Řezně, bojoval jak diplomatickou, tak i prostřednictvím války. K znovu dobývání Slezska se nemohl dostat dříve než po roce 1047, kdy konečně porazil Miecława. Fakticky se k činu odhodlal až na podzim roku 1050, kdy byl Jindřich III. zaměstnán střetem na bavorsko – uherské hranici. O přítomnost Břetislava na konfliktu, který se udál ve českém sousedství, nic nevíme, ale lze předpokládat, že se sporů účastnil buď aktivně, nebo jako divák. Kazimírovi se podařilo dobýt vratislavské Slezsko i část Slezska opavského, ale zbylá území zůstala v českých rukou. Sám vojenský výboj musel znamenat buď Břetislavovu porážku, nebo jeho nepřipravenost a neschopnost rychlého zásahu. Je známo, že si u císaře stěžoval na vývoj situace a měl dosti reálnou možnost na nápravu. Císař Kazimíra označil za rebela a chystal proti knížeti vojenskou výpravu. Z trestného tažení sešlo pro císařovu nemoc a ochotu polského panovníka jednat. V Goslaru slíbil napravit své chyby a vratislavské Slezsko Břetislavovi navrátit, tím si polský kníže vysloužil další milost. Slib nedodržel, právě naopak, upevňoval svou moc, obnovil vratislavské biskupství a jmenoval nového biskupa Hieronyma. Riskantní tah přinesl ovoce, roku 1051 začala německo-uherská válka, která císaři znemožnila jakoukoli odvetu proti Polsku a zároveň odsunula vyřízení Břetislavovi stížnosti na dobu neurčitou.¹⁰⁸ Roku 1054 navrátil český kníže Polákům hrad Vratislav i jiné hrady s podmínkou, že budou jemu i jeho potomkům platit 500 hřiven stříbra a 30 hřiven zlata

¹⁰⁶ Oba dva byli leníky císaře.

¹⁰⁷ KRZEMIENSKÁ, B. *Břetislav I.* s. 316 – 334.

¹⁰⁸ Tamtéž. s. 335 – 356.

ročně.¹⁰⁹ Kosmas poplatek zdůrazňuje, interpretuje ho jako záruku míru v oblasti a odškodnění za postoupené území. Jednání se uskutečnilo v Quedlinburgu pod císařovým vedením, mělo definitivně vyřešit otázky vratislavského Slezska. Částka, která byla Břetislavovi a jeho potomkům dost dlouho vyplácena, nebyla zanedbatelná.¹¹⁰

III. 4. 1. 2 Jednání s papežem

Na počátku česko-německých válek se Břetislav I. zavázal císaři, že se osobně dostaví k jednání. Jako záruku poslal Jindřichovi vlastního syna. Český kníže věděl, že Jindřich může obnovit válku až v příštím roce, uspořené čas proto využil k jednání s papežem. Od roku 1033 byl papežem Benedikt IX..¹¹¹ Břetislavovo poselství mělo za úkol jednat o možnosti povýšení pražského biskupství na arcibiskupství. Pražské biskupství i sám pražský biskup byli podřízeni arcibiskupství mohučskému. Právě arcibiskup měl právo rozhodovat o poměrech v jeho jurisdikci. Podle všeho arcibiskup Bardo neměl o touze českého knížete ponětí. Samotnou snahu o povýšení pražského biskupství na arcibiskupství lze připisovat spíše Břetislavovi I. nežli biskupu Šebířovi.¹¹² Kníže nemusel Barda informovat o svých plánech, mohučský arcibiskup sice patřil v říši k nejvýznamnějším hodnostářům, ale hlavní slovo v církevních záležitostech měl v této době sám panovník. Císař jmenoval biskupy, ustanovoval opaty předních klášterů, předsedal církevním synodám a také do jisté míry ovlivňoval papeže. Břetislavovi by bývalo stačilo, kdyby dal k jeho plánům svolení císař, Konrád II.

O složení českého poselstva nemáme přesné informace. Kosmas uvádí, že „...*přijeli poslové knížete i biskupa českého jménem jich i celého národa do Říma, přinášejíce vzkazy, více dary podmazané nežli slovy výmluvnosti uhlažené.*“¹¹³ Zvláštní důraz klade na peněžní částky, s jejichž pomocí dosáhlo poselství příznivějšího rozsudku. Ještě než dorazili poslové do Říma, byli papež i kardinálové o osudné události již informováni. Jak píše Kosmas

¹⁰⁹ COSMAE Pragensis. *Chronica Boemorum*. s. 80.

¹¹⁰ Jedna hřivna stříbra se rovnala 200 denárům, částka 300 denárů byla nutná pro vykoupení člověka z otroctví.

¹¹¹ Papež Benedikt IX. byl dvakrát vyhoštěn z Říma. Opozice zvolila protipapeže Silvestra III. a zaplatila Benediktovi 1000 až 2000 liber stříbra za odstoupení z úřadu. Papež si peníze vzal, ale neodstoupil.

Dne 1. května byl zvolen v pořadí třetí papež Řehoř VI. Situaci se pokusila církev řešit na synodě v Sutri, jediným papežem byl uznán Benedikt IX. KRZEMIENSKÁ, B. *Břetislav I.* s. 245.

¹¹² Biskup Šebíř nebyl příliš významnou osobností, na biskupský stolec jej vynesla přízeň knížete. Scházely mu širší politický rozhled a tížďadostivost. Břetislav jej doslova strkal dopředu, dovedl ho i do Hnězda. Dokud se Břetislavovy plány dařili, stál mu biskup věrně po buku, ale po prohrané válce r. 1041 Šebíř ve snaze zachránit sebe zběhl k císaři. Tamtéž. s. 245 – 246.

¹¹³ COSMAE Pragensis. *Chronica Boemorum*. s. 81.

„nechyběl nešlechtný udavač, jenž oznámil otci apoštolskému, jak se ty věci sběhly, a prohlášoval, že kníže český i biskup porušili božské zákony a podání svatých Otců; a nechá-li to papežský pán bez pomsty, ztenčil by tím práva stolice apoštolské, které se mají po všem světě zachovávatí.“¹¹⁴ České poselstvo bylo donuceno se hájit. Stížnost zasloupanou papeži mohla poslat spousta zainteresovaných. Německý císař se mohl o svá práva přihlásit sám, papežovo prostřednictví by bylo zbytečné. Polský kníže Kazimír byl v situaci, kdy by si mohl stěžovat, přesto ho jistě více zajímalo, jak se vrátit na polský stolec, než české drancování v kostelech. Vážný důvod ke stížnosti mohl mít mohučský arcibiskup Bardo. Jindřich III. by se o jeho nároky vůči Čechům nezajímal, přesto by byly jeho zájmy ohroženy. Mohla utrpět nejen Bardova ctižádostivost a prestiž, hlavně by české zájmy mohly ztenčit jeho pravomoci. Jako arcibiskup měl Bardo přístup k papežské kurii, měl i možnost zde podat dobře podloženou stížnost.¹¹⁵

České poselstvo se tady muselo hájit. Byli obviněni, že bez papežova souhlasu přenesli ostatky, že loupili a drancovali, zajatce brali a dokonce je i prodávali. Poslové přijali vinu, ospravedlňovali se jednáním v zájmu křesťanství. Provinění proti církevním zákonům omluvili velkou vzdáleností do Říma, proto nemohli vyslat posla, který by vyžádal povolení.¹¹⁶ Díky tomu papež jednání Čechů v Polsku jednoznačně neodsoudil, dokonce ani neodmítnul pražské arcibiskupství. Projekt se ale dále neobjevuje, sám Břetislav se ho vzdal. Poselstvo se nakonec vrátilo s překvapivým výsledkem.

Prosadit arcibiskupství v Praze se nepodařilo, kníže si proti sobě popudil císaře a v letech 1040 – 1041 spolu vedli válku. Po válce 1041 a po řezenském jednání nebyly příznivé okolnosti pro návrat k myšlence povýšení pražského biskupství. Biskup Šebřín navíc již nebyl vhodným kandidátem na arcibiskupa.¹¹⁷ Papež musel knížete a biskupa nějak potrestat, ale výrok byl mírný. Sice uznal výpravu za nevhodnou, ale byl ochoten Břetislavovi odpustit. Polehčujícími okolnostmi se stala hnězdenská statuta a uznání viny. Papež prý uznal, že jednali v nevědomosti nebo pro dobrý úmysl. Jako pokání musel být postaven klášter či kostel se všemi náležitostmi. Břetislav zřídil kapitolu ve Staré Boleslavi, zasvěcenou sv. Václavovi, roku 1046 ji biskup Šebřín posvětil. Není známo, zda místo bylo vybráno již v Římě, ale jistě ne náhodně. Ve Staré Boleslavi byl zavražděn sv. Václav. Břetislavovo pokání tak vyznívá, že mělo souviset spíše se sv. Václavem než se sv. Vojtěchem.

¹¹⁴ COSMAE Pragensis. *Chronica Boemorum*. 81.

¹¹⁵ V době česko – německých válek pobýval Bardo po Ekkehardově boku uprostřed saského vojska. Ve stejné zemi prodléval před svým návratem do Polska i kníže Kazimír. KRZEMIENSKÁ, B. *Břetislav I.* s. 246 – 249.

¹¹⁶ V nejmenším se nikde nezmiňuje o povýšení pražského biskupství na arcibiskupství.

¹¹⁷ Biskup za obléhání Prahy českého knížete zradil a přešel na stranu císařovu. ŠIMÁK, J. V. *Kronika česká*. s. 91.

Navrácení ostatků však papež nenařídil, možná proto že oba světci byli Češi a benediktýnští mučedníci byli označováni za průvodce sv. Vojtěcha.¹¹⁸

¹¹⁸ ZLÁMAL, B. Pět svatých bratří. In *Bohemia sancta*. s. 123.

IV. Svatých Pět bratří.

Obr. Umučení sv. Kristýna a druhů, rytina. Nosecký- Birkhart v Olomoucké agendě z 18. století. ŘEZANINA, D. *Ostatky sv. Kristýna*. s. 6.

Postavy pěti poustevníků nebo též pěti polských či boleslavských bratří se vyskytují ve všech našich kronikách, ale informace o nich jsou pouze kusé a místy se i liší. Kdo bylo těchto pět mužů? Mniši, poustevníci, misionáři? Odkud přišli, jaký měli cíl? Bohužel na tyto otázky není snadné nalézt odpověď. Z kronik se lze dozvědět kdy, kde a za jakých okolností zemřeli, též informace o přenesení jejich ostatků do Českých zemí Břetislavem I.. Ale z jakého důvodu bratry převezl? Mohlo se jednat o spojitost se sv. Vojtěchem, kterou někteří z kronikářů uvádějí. Opírat se lze o nejstarší kroniky od Kosmy, takřečeného Dalimila, Václava Hájka z Libočan i o kroniky z dob Karla IV. od autorů Přibíka z Radenína, řečeného Pulkava, a Jana Marignoly. Neplach se o bratrech zmiňuje pouze v souvislosti s translací ostatků z Hnězna do Prahy roku 1039. Nebo o sv. Bruna z Querfurthu, který se s nimi, dle svého sepsání, osobně znal.

IV. 1. Nejstarší kroniky.

Naši nejstarší kronikáři jsou dosti struční, co se týče svaté pětičky, a v základních údajích se shodují. Jednalo se o mnichy poustevníky Benedikta, Jana, Matouše, Izáka, Kristýna a šestého Barnabáše¹¹⁹. Kosmas je přirovnává „*bud' k pěti přístřeším rybníka bravného nebo k pěti pannám, majíc dostatek oleje milosrdenství, protože, sami chudí jsouce, chudým Kristovým, jež chovali v svých příbytcích, jak mohli, posluhovali živobytím z milosrdenství.*“¹²⁰ Žili poustevnickým životem v Polsku, jídlo si pěstovali, oděv měli drsný a hrubě utkaný z koňských žíní. Vedli poklidný život v téměř úplném odloučení. Jsou úzce spojováni s kultem sv. Václava. Objevují se možnosti, že je Vojtěch přivedl s sebou z italského kláštera. „*sv. Vojtěch je s sebou z Říma přivedl a zanechal je v klášteře sv. Jana na Ostrově. Přikázal jim vést poustevnický život a zůstat tam, dokud se nevrátí.*“¹²¹ V kronice ze 14. století se vyskytují též ve Vojtěchově družině, ale světec je poslal do Polska.¹²² Pocházeli z italského kláštera sv. Alexia, odkud je přivedl sv. Vojtěch nejprve do Čech a následně do Polska.¹²³ Zprávu o nich obdržel polský kníže¹²⁴ a navštívil je. Nejčastěji uvádí jméno knížete Měška, ale zároveň ho časově vylučují. Kosmas uvádí, že bratři žili v Polsku za vlády císaře Jindřicha¹²⁵, Jan Marignola datuje jejich příchod rokem 1004, tedy dobu, kdy v Polsku vládl kníže Boleslav Chrabrý¹²⁶.

Kníže jim měl nabídnout život v klášteře, což prý bratři odmítli, prosil je tedy, aby na něho v modlitbách mysleli¹²⁷ a měl jim darovat peníze.¹²⁸ Zbožní mniši nevěděli, co si

¹¹⁹ Šestý bratr je v kronikách řazen různě, Kosmas, Dalimil i Václav Hájek ho řadí k ostatním bratrům jako mnicha, který zprostředkovával styky s vnějším světem. Jan Marignola ho považuje za služebníka, Přibík Pulkava jej vůbec nezmiňuje. MARGINOLA, J. *Kronika česká*. s. 470.

¹²⁰ COSMAE Pragensis. *Chronica Boemorum*. s. 57. PŘIBÍK z Radenína. *Kronika česká*. s. 296.

¹²¹ HÁJEK, V. z Libočan. *Kronika česká*. s. 282.

¹²² Přibík z Radenína. *Kronika česká*. s. 296. Tento omyl mohl vzniknout tím, že průvodcem sv. Vojtěcha v Polsku se jmenoval také Benedikt, dále že svatí Bratři navazovali na Vojtěchovu činnost v Polsku, a hlavně proto, že ústa k nim byla od počátku spojována s Vojtěchem pro jejich společný převoz z Hnězda.

¹²³ Dle Václava Hájeka z Libočan a Přibík Pulkava z Radenína. Ostatní spojitost se sv. Vojtěchem nezmiňují. HÁJEK, V. *Kronika česká*. s. 282.; PŘIBÍK z Radenína. *Kronika česká*. s. 296.

¹²⁴ Kosmas a Dalimil uvádějí shodně Měška stejně jako Marignola a Pulkava, Václav Hájek z Libočan zas krále Boleslava, syna Mečislava. COSMAE Pragensis. *Chronica boemorum*. s. 58.; *Kronika takřečeného Dalimila*. s. 71.; MARGINOLA, J. *Kronika česká*. s. 470.; PŘIBÍK z Radenína. *Kronika česká*. s. 296.

¹²⁵ Jindřich II. vládl v letech 1002 – 1024. ČORNEJ, P. – KUČERA, J. P. – VANÍČEK, V. a kol. *Evropa králů*. s. 126.

¹²⁶ Boleslav Chrabrý (967 – 1025, 1025 polský král). Tamtéž. s. 60.

¹²⁷ Boleslav I. již od svého nástupu na trůn bojuje, r. 992 dobyl Slezsko, získal Krakov, s císařem Ottou III. bojoval proti Luticům, r. 1003 ovládl český trůn, a do roku 1018 bojoval s císařem Jindřichem II. Ztráty si vynahradil dobytím Kyjeva r. 1018. ČORNEJ, P. – KUČERA, J. P. – VANÍČEK, V. a kol. *Evropa králů*. s. 60 – 61.

¹²⁸ Nejčastěji se uvádí 100 hřiven, jen Pulkava uvádí kus zlata, navíc popírá jakoukoli návštěvu u poustevníků, zlato jim nechal poslat. PŘIBÍK z Radenína. *Kronika česká*. s. 296.

s penězi počít, proto podle legend vyslali bratra Barnabáše nebo snad nějakého ze služebníků s obnosem zpět ke knížeti do Krakova. Kosmas uvádí, že v noci po bratrově odchodu vtrhli do domku lupiči¹²⁹ a vyžadovali zde knížetem zanechané peníze. Dalimil s útokem na Bratry neotálí, „ *Zloději na ně přijidu a ihned, když v chýšě vnidu, jechu sě stříebra hledati.*¹³⁰ Nevěřili v navrácení peněz a mnichy mučili.¹³¹ Zemřeli 11. či 12. listopadu 1004.

IV. 2. Podle sv. Bruna z Querfurtu¹³².

Sv. Bruno sepsal život a umučení svatých pěti bratří, přičemž velký důraz klade na Benedikta a Jana, se kterými ho vázal osobní vztah.¹³³ Uvádí, že se znaly, dokonce se označuje za jednoho z nich. Nezaměřuje se pouze na jejich smrt, ale popisuje životy sv. Benedikta a Jana před vstupem do Polska. Píše o rozhodnutí k misijní cestě, přípravách a svém osobním podílu na celé akci. Díky Brunovu dílu se lze dozvědět, kdo byli alespoň dva z pěti bratří, odkud pocházeli a kde vznikl nápad na misijní cesty na východ.

Benedikt pocházel z Beneventa, již od dětství se podroboval církevní výuce. Ještě jako velmi mladý byl vysvěcen na kněze, díky zásahu rodičů, kteří podplatili místního biskupa. Aby smyl hřích rodičů, rozhodl se pro řeholi v klášteře sv. Spasitele, ležícího u moře. Žil ve vlastní cele jako poustevník. Opustil klášter, aby si zřídil poustevnu na hoře Soracte, kde zůstal po tři dny, než ho opat povolal zpět a nechal mu vybudovat celu nedaleko kláštera, kde mohl pokračovat v poustevnické činnosti. Jan, zvaný jako vznešený stařec z Monte Casina, žil jako poustevník u výše zmíněné hory. Benedikt ho často navštěvoval, rozhodli se proto sdílet jednu celu. Jan byl učedníkem Romualdovým, který za svým žákem přijel na Monte Casino. Učenec se s Benediktem rychle spřátelili a odjeli spolu do Říma v době, kdy se od hrobu

¹²⁹ Václav Hájek uvádí, že loupit se rozhodli sedláci. HÁJEK, V. *Kronika česká*. s. 283.

¹³⁰ *Kronika takřečeného Dalimila*. s. 72.

¹³¹ O způsobech mučení vypráví pouze Václav Hájek, píše o pálení ohněm, bodání noži a konečném podřezání hrdel. Ostatní kronikáři nejsou tak sdílní, Kosmas se zmiňuje pouze o rozličných mukách, kterými trpěli než je mečem zabili. HÁJEK, V. *Kronika česká*. s. 283. ; COSMAE Pragensis. *Cronica Boemorum*. s.59.

¹³² Sv. Bruno z Querfurtu, patron Pruska, spolužák sv. Vojtěcha z magdeburské školy, dvorní kaplan a člen družiny císaře Oty III. Od r. 1004 magdeburským biskupem, hlásal křesťanskou víru u Prusů, zemřel mučednickou smrtí v místě Braunsberg roku 1008 nebo 1009. Sepsal Život sv. Vojtěcha a Život a umučení Benedikta a Jana a druhů jejich. RAVÍK, S. *O světcích a patronech*. s. 183.

¹³³ Rukopis životopisu sepsaného Brunem je datován k roku 1008. Nalezen byl roku 1882 R. Kade ve Zvěříně v Meklenburku. ZLÁMAL, Bohumil. Svatých pět bratří. In KADLEC, Jaroslav. *Bohemia sancta: životopisy českých světců a přátel Božích*. Praha, 1989. s. 121.

sv. Vojtěcha vracel císař Otta III.¹³⁴ Romuald¹³⁵ založil nedaleko Říma erém, kde spolu s dalšími bratry poustevničil, sám císař je podporoval a nedaleko začal s výstavbou kláštera, jehož opatem se měl stát Benedikt, ten post odmítl prostřednictvím Bruna. Bruno Querfurtský naléhal na Benedikta, aby se vydal na misijní cestu k slovanským národům, kterou navrhoval císař, se slibem své přítomnosti. Benedikt nakonec svolil, když ho bude následovat Jan, na jedno oko slepý mnich. Bruno chtěl jít též, ale musel být nápomocen císaři, který se mstil za vyhnání z Říma.¹³⁶ Nebylo snadné získat pro misii požehnání císaře, který si Benedikta velmi oblíbil, přesto je vybavil vším potřebným, aby se mohli vydat přes Alpy do Slavonie. Bruno se k nim měl připojit co nejdříve, Benedikt ho nabádal k studiu slovanského jazyka a hlavně měl přinést apoštolské povolení.

Po dlouhé cestě se dostali do země Polanů¹³⁷ a setkali se s knížetem Boleslavem I.¹³⁸ Kníže jim poskytl obydlí na místě vhodném pro poustevnický život a vše potřebné, aniž by museli pracovat. V téže době umírá císař Otta III. „... *otec mnichů, matka biskupů, syn pokory a laskavosti, bělostný služebník náboženství a drahé víry, bohatý na dobrou vůli,...*“.¹³⁹

Smrt císaře odstartovala války v křesťanském světě. Nový říšský král Jindřich II. bojoval s Polskem.¹⁴⁰ Kvůli trvajícím bojům nemohl Bruno následovat příkladu bratří a nedokázal v Římě obstarat udělení plné moci misijní činnosti. Benedikt s Janem čekali na apoštolské požehnání, aby mohli začít kázat evangelium, po čase se začali strachovat o nositele povolení. Vydal se tedy Benedikt, aby Bruna z Querfurtu našel. Od knížete obdržel

¹³⁴ Vojtěch Slavníkovec byl přítelem Oty III., podílel se s ním na christianizaci východní Evropy. Otta uvažoval o zřízení nového arcibiskupství na východě (původně zřejmě v Praze), nakonec bylo vyhlášeno nad kostmi sv. Vojtěcha v Hnězdně při císařově osobní pouti r. 999 – 1000.

¹³⁵ Sv. Romuald (951 – 1027) působil v Itálii, v mládí vstoupil do kláštera Saint Apollinare in Classe u Ravenny. Benediktýnská řehole ho neuspokojovala, odešel do Benátek a odtud pak do clunyjského reformovaného kláštera Cuxá v Pyrenejích. Svůj ideál našel na samotě v bažinách u Ravenny. Čas od času obcházel mezi lidmi a hlásal pokání. Svým jednáním a vírou si získal náklonnost císaře Oty III., sv. Vojtěcha i sv. Bruna z Querfurtu. FRANZEN, A. *Malé církevní dějiny*. s. 292.

¹³⁶ Roku 1001 vypuklo v Římě povstání a přinutilo císaře i papeže Silvestra II. uprchnout. Řím se dostal pod kontrolu Jana II. Cresentia. Císař zemřel na malárii téměř o rok později. Papež se mohl vrátit, ale zůstal pod přísným dohledem. MAXWELL-STUART, P. G.. *Papežové: život a vláda od sv. Petra k Janu Pavlu II.*s. 76.

¹³⁷ Bruno Querfurtský uvádí přelom let 1001/1002, česká tradice uvádí pouze rok 1004. BRUNO z Querfurtu. *Vita quinque fratrum eremitarum*. In KARWASIŃSKA, Jadwiga *Monumenta poloniae historica*. Warszawa 1973. s. 41.

¹³⁸ Autor vyzdvihuje knížecí vlastnosti, hlavně díky Boleslavově zásluze o vykoupení těla sv. Vojtěcha a jeho pohřbení v zemi. Tamtéž. s. 42.

¹³⁹ Tamtéž. s. 48.

¹⁴⁰ Boje s Boleslavem Chrabrým, který mocensky pronikal na západ. Císaři se podařilo vypudit knížete z Čech, kde pak obnovil přemyslovský stát v čela s Jaromírem. Válka s Polskem skončila r. 1018 budyšínským mírem. Roku 1004 Jindřich II. táhl do Itálie, kde se nechal korunovat na krále. Korunovace na císaře Svaté říše římské národa německého se odehrála až po bojích v letech 1013 – 1014. Ještě roku 1018 neúspěšně válčil v jižní Itálii. Zemřel r. 1024, r. 1146 byl papežem kanonizován. ČORNEJ, P. – KUČERA, J. P. – VANÍČEK, V. a kol. *Evropa králů*. s. 182.

10 hřiven stříbra¹⁴¹ na cestu, dal si ostříhat hlavu a oblékl mužský šat, aby se od pohanů neodlišoval a neděsil je pro ně nezvyklým řeholním šatem. Cesta ho dovedla do válkou zmítaných Čech¹⁴² a do Prahy, kde jsou uloženy ostatky sv. Václava a kde jako biskup sloužil sv. Vojtěch. Benedikt chtěl z Čech pokračovat pěšky, ale válka všude zatarasila cestu, musel se proto vrátit. Autor přiznává, že se sám nechtěl s Benediktem setkat, považoval za svou vinu, že jim stále nebyl schopen obstarat a donést patřičná povolení. Boleslav I. nebránil, aby vyslali jednoho mnicha do Říma pro apoštolské zplnomocnění, měl se zároveň pozeptat, co se stalo s Brunem. Tentokrát si stanovili návrat, aby nemuseli opět čekat v nevědomosti. Po bratrově odchodu žili svým běžným životem. Vyslaný bratr se v stanoveném termínu nevrátil. Bratři začali pochybovat o celé výpravě, které již obětovali tolik času a úsilí. Naříkali, že nadarmo opustili svou vlas pro cizinu, kde svítí jiné slunce, a nadarmo se naučili cizí řeči. Ač přišli šířit Kristovo učení, nebylo jim přáno, aby svůj cíl uskutečnili.¹⁴³

Pod duchovním vedení Benedikta a Jana pobývali v eremu dva rodní bratři z Polska, Izák a Matouš, sestry jejich sloužili Bohu v jednom klášteře. Zatímco všichni společně čekali na návrat bratrů z Říma, jacísi loupežníci zosnovali přepadení. Chtěli se zmocnit 10 hřiven, které daroval kníže Boleslav Benediktovi na cestu. Neváhali pro ně i zabít. Netušili, že zbožný Benedikt hned, jak viděl, že nemůže v cestě pokračovat, všechny peníze knížeti navrátil. Jedním z lupičů byl služebník, který bratrům posluhoval v jinou denní dobu, doufal, že si pro sebe zajistí větší díl kořisti, dokonce se na akci posilnil dvěma pohárky vína. Přišli za hluboké noci, kdy poustevníci spali. Ozbrojeni vtrhli do přibytku. Šokovaní mniši si začali šeptat, podle autora jistě verš „Drahocenná jest před Hospodinovýmá očima smrt jeho svatých.“ Nebo, podle situace, v které se nacházeli, *confiteor Deo*.¹⁴⁴ Jako první promluvil Jan, neboť lépe ovládal slovanskou řeč a většinou to byl on, kdo jednal s lidmi jménem obou bratrů. Na otázku, proč přišli a proč jsou ozbrojeni, dostali chladnou odpověď. Přišli je zabít. Následně byl Jan proklát dvěma ranami mečem. Potom zasáhli Benedikta doprostřed čela. Ani slovanští bratři nebyli ušetřeni. Izáka rány zasáhli do nohou a rukou, ale on jim nepřestával blahořečit, protože zemřít mučednickou smrtí byla pro mnicha čest. Vrazi si uvědomili své činy, ale co začali, museli dokončit. Matouš byl probodán kopími, když se pokusil utéci, nedaleko kostela. Ranou mečen zemřel též Kristýn, kuchař, který mnichům

¹⁴¹ Bruno uvádí menší částku než naši kronikáři. Rozdíl je velký od 10 po 100 hřiven stříbra až po kus zlata. BRUNO z Querfurtu. *Vita quinque fratrum eremitarum*. s. 141. ;100 hřiven uvádějí Kosmas, Dalimil i Hájek. COSMAE Pragensis. *Chronica Boemorum*. s. 58. Kronika takřečeného Dalimila. s. 71.; HÁJEK, V. *Kronika česká*. s. 282. Kus zlata zmiňuje Přibík Pulkava. PŘIBÍK z Radenína. *Kronika česká*. s. 296.

¹⁴² V Čechách se setkal s Boleslavem Chrabrým, který mu další cestu rozmlouval. Země byla ve válce, mohlo se jednat o boje s císařem, Benedikt zde byl někdy mezi roky 1003 – 1004.

¹⁴³ BRUNO z Querfurtu. *Vita quinque fratrum eremitarum*. s. 79.

¹⁴⁴ Vyznání hříchů.

sloužil. Po smrti všech, kdo obývali erém, prohledali lupiči vše, ale peníze nenašli, proto rozřezali mešní roucha, z oltáře sebrali roušku a zapálili obydlí mnichů i kostel, aby zahladili všechny stopy.

Loupežníci začali litovat svého činu, navíc byli vyděšeni zpěvem, který vycházel z pokoje zavražděných. Šli se přesvědčit, zda jsou opravdu mrtví. Matoušovo tělo leželo před kostelem, Jan zemřel v kleče, vypadal jako člověk, který se modlí, Izák ležel na zemi, jen Benedikt ležel na posteli a vypadal, jako když spí. Po příchodu vrahů se ale podle Brunova vyprávění něco změnilo, Benedikt měl nasazenou kapuci a změnil polohu – obrátil se ke stěně. Vyděšení muži se dali na útěk. Stalo se to 11. listopadu 1003.¹⁴⁵

Vesničané uložili svatá těla do dřevěných rakví a zakopali je do země, než dorazí kněz. Po jeho příjezdu těla vykopali, aby je připravili na pohřeb. Zjistili, že tělo Benedikta opět změnilo polohu. Pohřbili všech pět mužů spolu, neboť „není rozdíl mezi Židem a Řekem, služebníkem či svobodníkem, všichni jsou jedno v pánu.“¹⁴⁶

Kaziměřská poustevna nezůstala dlouho neobsazená, mnich, kterého Benedikt vyslal do Říma pro papežské povolení, se stal opatem nového konventu. Roku 1008 na místo dorazil i Bruno z Querfurtu, který pečlivě sepsal události, za nichž zemřelo Pět českých bratří, Pět moravských bratří, Pět polských bratří mučedníků. Bratři byli první polští svatí, proto byli hned uctíváni hlavně Poláky, protože tři z mučedníků byli polského původu. Té úcty, jaké se těšil Vojtěch, ale nikdy nedosáhli.

IV. 3. Ve svatovojtěšské tradici.

Svatý Vojtěch je jedním z patronů české země, pocházel z rodu Slavníkovci. Otcem byl kníže Slavník¹⁴⁷, matkou přemyslovská kněžna Střeislava, babička snad byla spřízněná se saským vladařem Jindřichem I. Ptáčníkem. Světec se narodil kolem roku 956 na Libici, Kosmas místo lokalizuje soutokem řeky Cidliny a Labe. Slavníkovci se orientovali směrem na Sasko, poslali proto Vojtěcha na studia do Magdeburku na 9 let. Arcibiskupem byl v této době

¹⁴⁵ Datum umučení bratří se uvádí stejné, 11. listopadu. Jen rok kolísá mezi rokem 1003 a 1004. Česká tradice stanoví rok 1004 COSMAE Pragensis *Chronica Boemorum*. s. 59. Zatímco Bruno z Querfurtu událost datuje rokem 1003. BRUNO z Querfurtu. *Vita quinque fratrum eremitarum*. s. 79.

¹⁴⁶ Tamtéž. s. 83.

¹⁴⁷ Muž veselý, bystrého ducha, vlídný a bohatý statky světskými i duchovními. Byl znalý práva, podporoval chudé, těšil smutné, přijímal pocestné a ochraňoval vdovy a sirotky. COSMAE Pragensis. *Chronica boemorum*. s. 40 – 41.

v Magdeburku Adalbert, po kterém zřejmě Vojtěch získal své druhé jméno, není nám ale známo, zda ho obdržel již při křtu, nebo při biřmování. Vojtěch se vrátil do Čech roku 981 a již roku 982 se stal druhým pražským biskupem. Zvolení Vojtěcha biskupem znamenalo, že vztahy mezi jednotlivými rody ještě nebyly tolik vyhrocené, protože panovník rozhoduje o volbě hlavy pražské diecéze.

První léta Vojtěchova působení nebyla zrovna pokojná, přiklonil se totiž ke clunyjské reformě¹⁴⁸, obnovu původní chudoby, morálky a celibátu, což naráželo na odpor mnohých ženatých duchovních a společností, ve které byl zcela běžný obchod s otroky. Navíc země přijala křesťanství z Byzance a její učení stále přetrvávalo. Spory mezi Vojtěchem a společností zapříčinily jeho odchod do Říma roku 988. Pokoušel se přesvědčit papeže, aby mu schválil cestu do Jeruzaléma. Neúspěšně. Uchýlil se na čas do benediktýnského kláštera na Monte Cassinu. Ani v tomto benediktýnském centru dlouho nevydržel, odešel do kláštera San Alessio na Aventinu, kam ho následoval i bratr Radim. Vojtěchův návrat do Čech si vyžádali mohučský arcibiskup a kníže Boleslav II.¹⁴⁹ Aby byl úkol poselstva lehčí, poslal kníže pro Vojtěcha Radlu a Kristiána.¹⁵⁰ Na zpáteční cestu si s sebou biskup odvedl dvanáct mnichů, se kterými roku 993 založil klášter na Břevnově.¹⁵¹ Prvním břevnovským opatem se stal Anastáz, ztotožňovaný s Astrikem, jenž se po odchodu z Čech stal opatem nového kláštera v uherské Pannonhalmě a později arcibiskupem v Ostřihomi. Poměry v Čechách se od Vojtěchova odchodu vůbec nezměnily, pokoušel se proti tomu bojovat, ale poslední kapkou byla smrt ženy, která se provinila cizoložstvím. Nevěrnice se utekla pod ochranu kostela a biskupa, ale její pronásledovatele nic nezastavilo a klidně ženu sřáli před oltářem. Biskup tedy vzdal všechny snahy o nápravu českého národa a opět odešel do Říma. Cestou se

¹⁴⁸ Cluny leží v Burgundsku, bylo založeno s cílem obnovit ducha křesťanství. Základy položil r. 910 opat Bernon, klášter se postupně rozšiřoval a plného rozkvětu dosáhl za opata Hugona r. 1100. Hnutí vedly snahy vymanit církve z moci světské. Tyto snahy vyvrcholily v boji o investituru mezi papežem Řehořem VII. a císařem Jindřichem IV. ŠOLLE, M. *Od úsvitu křesťanství*. s. 167.

¹⁴⁹ Smrtí knížete Měška a nástupem Boleslava Chrabrého na polský stolec se zhoršili česko-polské vztahy. Problémy mohl snáze vyřešit Vojtěch, Slavníkovci byli spřáteleni se saskou i polskou dynastií. Tamtéž. s. 168.

¹⁵⁰ Radla byl Vojtěchovým vychovatelem. Kristián byl podle Bruna z Querfurtu rodným bratrem knížete země české, u Kosmy se též objevuje bratr knížete, mnich a Vojtěchův blízký, ale vystupuje pod jménem Strachvas. Své jméno prý získal proto, že se narodil v noci staroboleslavské. Sám Kristián ve své legendě ale odvozuje svůj původ od Slavníkovců, to by znamenalo příbuzenské svazky mezi Slavníkovci a Přemyslovci o nichž nikdo nepochybuje. K rozvětvení rodu na potomky Bořivoje a Slavíkova otce muselo dojít někdy v polovině 9. století, tedy za Bořivojova otce, Hostivíta. TŘEŠTÍK, D. Bratrovrahův syn. In *Dějiny a současnost* 6. 1999. s. 6–8.

¹⁵¹ Břevnovský klášter byl prvním mužským, ženská řehole u nás již existovala u sv. Jiří. Klášter založil Vojtěch spolu s knížetem Boleslavem II. přibližně v polovině cesty mezi Pražským hradem a Bílou horou roku 993. Václav Hájek z Líbočan vysvětluje založení kláštera snem, který se oběma aktérům zdál. Ve snu byli Hospodinem vyzváni, aby u pramene řeky Brusnice založili benediktýnský klášter. HÁJEK, V. *Kronika česká*. s. 283. Velkým dobrodincem se pro Břevnov stal Břetislav I., který po návratu z polské výpravy dal zde postavit kostel ke cti sv. Vojtěcha. Ve stejné době byl v kostele sv. Benedikta, Alexia a Bonifáce pohřbeny ostatky šumavského poustevníka sv. Vintřře. ROYT, J. *Břevnovský klášter*. Praha, 2002. s. 5 – 7.

věnoval misijní činnosti, snad i podle legend měl pokřtít v Uhrách pozdějšího krále sv. Štěpána. V Římě se konala roku 994 korunovace císaře Oty III., který se stal věrným přítelem a podporovatelem sv. Vojtěcha. Zatímco biskup pobýval na císařském dvoře, Boleslav II. nechal povraždit Slavníkovce, přežili pouze Vojtěch a Radim, v té době přítomní v Římě, a Soběslav, který se svou družinou bojoval ve službě císaři.¹⁵²

Císař, papež a arcibiskup stále žádali návrat Vojtěcha na biskupský stolec, odpověď Čechů byla však záporná. Měli strach, aby se nezačal mstít za prolití krve svých bratrů. Vydal se proto na misijní cestu, kterou si již tak dlouho přál. V Polsku v letech 996 – 997 založil klášter v Třemešně, kde se opatem stal Anastáz, kdysi opat břevnovského kláštera, který z Prahy uprchl. Vojtěch pokračoval dál do pobaltských zemí, k pohanským Prusům, kde byl roku 997 zabit. Prusové jej podle legend svázali, probodli kopím, rozčtvrtili a hlavu narazili na kůl. Tělo světce vyplatil zlatem Boleslav Chrabrý a nechal je pohřbít v kostele v Hnězdně.

Přítomnost italských mnichů ve Vojtěchově společnosti je zcela zřejmá. Přišli s ním do Čech a stejně jako opat Anastáz ho mohli doprovázet do Polska. Václav Hájek přímo uvádí, že oněch šest mnichů přivedl z kláštera sv. Alexia a zanechal je v klášteře sv. Jana na Ostrově, kde měli vést poustevnický život a vyčkávat biskupova návratu.¹⁵³ Není to ovšem příliš věrohodné. Víme, že Vojtěch odešel z Říma s dvanácti mnichy, se kterými založil břevnovský klášter. Není žádná jiná zmínka, že by polovinu z nich někde zanechal. Můžou to být mniši, kteří doprovázeli Vojtěcha do Polska? Opat Anastáz utekl z Prahy a doprovázel světce do Polska, nemůžeme tedy vyloučit následování dalších mnichů. Přibík z Radenína přiřazuje Benedikta, Jana, Matouše, Izáka a Kristýna mezi Vojtěchův doprovod z Říma do Čech a následně i do Polska.¹⁵⁴ Tento názor též potvrzuje místní spojitost. Vojtěch se vypravil z Polska k Luticům, nedaleko lutické hranice se mohla nacházet poustevna¹⁵⁵, kde bylo svatých Pět bratří zavražděno. Šimák ve své kronice přímo zmiňuje kněze Benedikta, který doprovázel Vojtěcha a Radima do pohanské země.¹⁵⁶

Svatých Pět bratří bylo hned po své smrti považováno za světce a svým převozem do Čech se dostávali do povědomí lidí, dokazuje to zmínka o snu raněného rytíře při bitvě u Kressenbrunnu za česko-maďarské války. Bojovníci měli s sebou korouhev sv. Václava a zpívali píseň připisovanou sv. Vojtěchovi, *Hospodine, pomiluj ny*. Rytířovi zranění neumožnilo účastnit se bitvy, ale sen ho přenesl na bojiště do řad malého českého vojska. Nad

¹⁵² RAVIK, S. *O světcích*. s. 567–574.

¹⁵³ HÁJEK, V. *Kronika česká*. s. 282.

¹⁵⁴ PŘIBÍK z Radenína. *Kronika česká*. s. 296.

¹⁵⁵ KADLEC, J. Svatovojtěšská úcta v českých zemích. In *Svatý Vojtěch. Sborník k miléniu*. s. 42.

¹⁵⁶ ŠIMÁK, J. V. (ed.). *Kronika česká*. s. 64.

bojištěm v oblacích spatřil hlavní české patrony, sv. Václava, sv. Vojtěcha, sv. Prokopa a pět bratří mučedníků, ustrojených „ve vlastní suknice.“¹⁵⁷ Příběh dokazuje, že úcta svatých pěti bratří v Čechách existovala, byli dokonce přičítáni k hlavním zemským patronům.

IV. 4. Zázraky spojené s kultem sv. Pěti bratří.

S životem svatých Pěti bratří se pojí několik zázraků, jako první z nich se uvádí okamžiky následující po jejich smrti. Konkrétně změna polohy sv. Benedikta na lůžku, na kterémž zemřel. Stejná iniciativa je připisována sv. Janovi, který se otočil v hrobě. Události byli přítomní dva mniši, jeden leknutím utekl, kdežto druhý zůstal a dál zpíval žalmy, když uviděl zástup andělů.¹⁵⁸ Zázrak spojený zvláště s Kristýnem je velká bouřka, která neustávala, dokud nebyly Kristýnovi ostatky pochovány s ostatními bratry. Jako praví patroni své poustevny se projeví záchranou zdejšího kraje před pustošením vojska Jindřicha II. Nad kostelem, ve kterém byli pohřbeni, se utvořilo světelné znamení zářící do dálky. Lidé se radovali z ochrany světců ještě více, když vojsko krajem projelo bez sebemenšího drancování. Úkaz se datuje rokem 1005. Zcela běžným se v kostele stal zpěv a motlitby vycházející z vnitřních prostor chrámu.¹⁵⁹

V erému žil nemocný mnich, který se nemohl na nohy postavit. Ve snu se jinému mnichu zjevili blahoslavení bratři Benedikt a Jan a nakázali pokárat bratra Štěpána, který již dlouho polehává v posteli, aby vstal a chvátal do kostela s ostatními bratry. Druhého bratr Štěpán mohl chodit, lékaři, kteří mu neprorokovali dlouhý život, byli velice překvapení tak náhlým uzdravením.¹⁶⁰

Trochu jiná je příhoda o ochránění života věřícího před zuřivostí vlka. Vypráví o mladém novicovi, kterému se zastesklo po domově. Odešel tedy ze svatého místa, kde bylo umučeno pět zbožných bratří, a vydal se k domovu. Téměř na prahu rodného domu jej překvapil vlk. Vystrašený klerik se nemohl ani pohnout, proto počal slibovat svůj návrat do eremu, pokud mu bude zachován život. Poté co vyslovil jména Svatých bratří se vlk obrátit a svou zamýšlenou kořist opustil. Pln radosti se mladý klerik navrátil na místo odpočinku svatého Benedikta a jeho druhů.¹⁶¹

¹⁵⁷ KADLEC, J. Svatovojtěšská úcta v českých zemích. In *Svatý Vojtěch. Sborník k miléniu*. s. 45.

¹⁵⁸ BRUNO z Querfurtu. *Vita quinque fratrum eremitarum*. s. 75.

¹⁵⁹ Tamtéž. s. 76.

¹⁶⁰ Tamtéž. s. 76.

¹⁶¹ Tamtéž. s. 77.

O tom, že nepřestali dohlížet na místo své mučednické smrti, svědčí další příhoda. Kněz, který po pohřbení bratří zde byl ponechán, aby vykonával liturgické oběti, jedl a pil se svými služebníky v domě, v němž byli benediktýnští poustevníci zabiti. Strhlo se v okolí velké dunění a zemětřesení, které mělo hříšníky vyděsit, nestalo se tak. Následně se za dalšího dunění zvedl dům ze země do vzduchu. Bylo to první zjevení po jejich pohřbu.¹⁶²

Další ze „zázraků“ spíše má utužovat morálku mezi mnichy navzájem. Pokud se bude jeden mnich vysmívat druhému v přítomnosti světců, bude potrestán.¹⁶³

Pravou křesťanskou zbožnost Benedikta a Jana dokazuje vidění mnicha Ondřeje, který odložil světský šat a odešel do kláštera zbudovaného nad erémem Pěti bratří. Tento Ondřej měl vidění, ve spánku jej navštívili sám sv. Benedikt a sv. Jan. Předali mu vzkazy pro opata a pro knížete. Vzkazují, aby muži, kteří je zabili, byli propuštěni. „... *jím neškodit a jejich manželky a děti nezabavovat majetku, nýbrž dovést je na toto svaté místo k věčné boží službě, aby mohli konat pokání a změnit život.*“ Opat rozhodl, že poselství se knížeti předávat nebude, aby se nemyslel, že se jedná o žert. Bratru Ondřejovi se Benedikt a Jan zanedlouho zjevili znovu a spílali mu, proč nevyřídil vzkaz. Opět ho poslali za knížetem Boleslavem s tím, že opata měl opomenout. Podobná vidění jako měl Ondřej, potkala i další zdejší mnichy Kryštofa a Pavla.

Vonný dým doprovázel všechna Benediktova a Janova zjevení, dávali jím též najevo svou náklonnost ke klášteru a k lidem, kteří v něm žili. Podle vyprávění vždy dým vycházel z náhrobku Bratří v kostele a linul se po celém klášteře, dokud nebylo ve zdejších zdech mnoho mnichů. Dříve byl dokonce pozorovatelný pouhým okem. Stejně jako anděl zachraňoval apoštola z vězení, tak svatí Benedikt a Jan vysvobodili člověka uvrženého do tvrdých želez. Bratři se zjevili trpícímu opět ve spánku a rozkázali mu, aby je rychle následoval. Svatí mužové se sehnuli a rozlámali všechny okovy. Po procitnutí je již volný následoval. Bratři ho poslali do svého kláštera, kde ho nikdo nebude pronásledovat.¹⁶⁴

Důležité je, že vždy když se Bratři zjevili, byli pouze dva. Bruno to vysvětluje tím, že právě sv. Benedikt a sv. Jan měli největší zásluhu na oslavě ostatních bratří, kteří žili bezúhonně. „*Trpěli oni dva s těmi třemi a tito tři nikoliv bez oněch dvou.*“¹⁶⁵ Boží milosti

¹⁶² Tamtéž. s. 77.

¹⁶³ Tamtéž. s. 78.

¹⁶⁴ Tamtéž. s. 79.

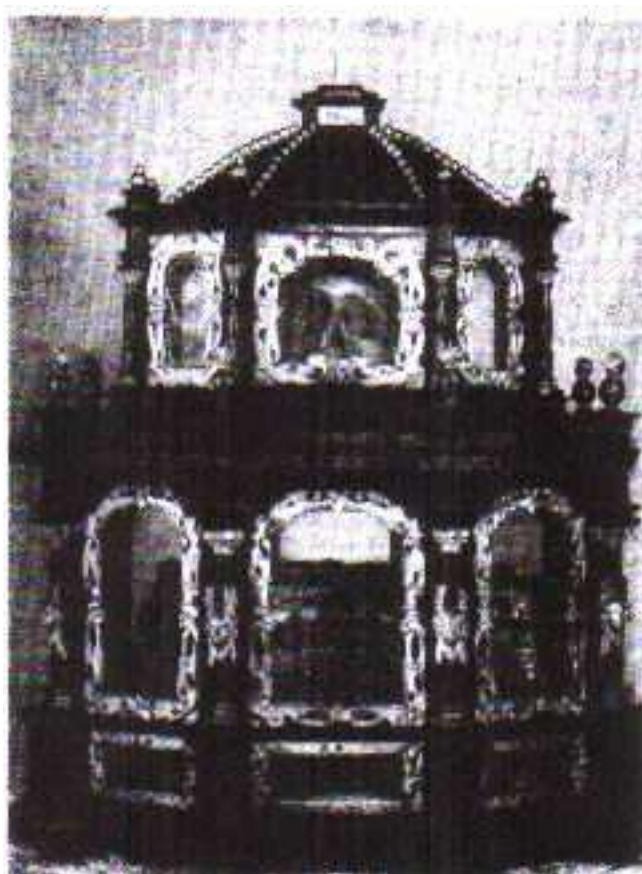
¹⁶⁵ Tamtéž. s. 79.

dosáhli všichni, kteří nevinně zemřeli spolu s Benediktem a Janem, tedy jejich společníci, byť teprve novici, dokonce i jejich kuchař.¹⁶⁶

Všechny tyto zázraky se udály v Polsku zhruba po třicet let, kdy zde byli Bratři pohřbeni. Neexistuje žádná zmínka, kromě již výše zmíněného snu o bitvě u Kressenbrunn, o jakémkoli zázraku na území Čech nebo Moravy. S Translací do Prahy ani s jejich novým uložením se žádný zázrak nepojí.

¹⁶⁶ Tamtéž. s. 79.- 80.

V. Ostatky svatých Pěti bratrů.

Obr. Relikviář sv. Kristýna ve tvaru osmibokého zploštělého chrámce o dvou poschodích. Výška cca 82 cm bez zakončujícího kříže, délka vlastní skříně cca 60 cm. ŘEZANINA, D. *Ostatky sv. Kristýna*. s. 5.

V. 1. Uložení svatých těl.

Svatí bratři byli umučeni na odlehlém osamoceném místě v Polsku, uvádí se, že se jejich erém mohl nacházet nedaleko lutické hranice v Kaziměři. Těla sv. Benedikta a jeho druhů byla převezena do hnězdenské katedrály a po roce 1006 uloženy vedle ostatků sv. Vojtěcha.¹⁶⁷ Kosmas uvádí, že české vojsko vyzvedlo ostatky v témže městě, ale v jiném kostele, jako těla sv. Vojtěcha a sv. Radima.¹⁶⁸ Legenda též popisuje jejich translaci do Prahy,

¹⁶⁷ ZLÁMAL, Bohumil. Pět svatých bratří. In *Bohemia sancta*. s. 122. Umístění ostatků Pěti bratří spolu s Vojtěchem a Radimem neodpovídá vyprávění Kosmovu, protože ten zmiňuje jejich vyzvednutí na stejném místě, ale v jiném kostele.

¹⁶⁸ Ostatky sv. Vojtěcha a Radima byly uloženy v hnězdenské katedrále Panny Marie.

ale přesné uložení těl sv. Pěti bratří neuvádí. Můžeme se domnívat, že jejich těla byla uložena spolu s Vojtěchem a Radimem v kostelíku sv. Václava.¹⁶⁹ Ani o jejich umístění v románské bazilice Spytihněvově žádná z kronik neuvádí, teprve až po posvěcení chrámu sv. Václava ve Staré Boleslavi 19. 5. 1046 sem byli bratři převezeni.¹⁷⁰ Ostatky Pěti bratří jsou zde dodnes přechovávány ve středověkém relikviáři. Původní rozsah těl byl větší, dokazují to dva relikviáře s těly sv. Kristýna a Matouše, jejichž autenticky uvádějí přemístění těl těchto svatých do nových olovených cist Arnoštem z Pardubic.¹⁷¹ Ze soupisu ostatků přechovávaných na Bezdězu pořízeným roku 1488 vyplývá, že šlo o relikviový poklad ze Staré Boleslavi, který byl přesunut na Bezděz na počátky husitských válek. S úctou Pěti bratří souvisí relikviář s jejich kostmi, ostatková deska, která obsahovala části lebečních kostí sv. Kristýna a Matouše i kostí zbývajících mučedníků. V jiné desce byly uloženy košile i suknice Pěti bratří. Truhlu s kostmi, textiliemi a cisty s těly Kristýna a Matouše našel ve svém obydlí staroboleslavský děkan Crugerius.¹⁷²

Šimák uvádí, že některé z ostatků sv. Pěti bratří a hlavě tělo sv. Kristýna se dostaly do Olomouce.¹⁷³ V olomoucké katedrále sv. Václava je umístěn značný soubor relikvií sv. Kristýna v dřevěném relikviáři tvaru osmibokého chrámce. Též zde je translace ostatků spojována i dostavbou a posvěcením chrámu stejně jako ve Staré Boleslavi. Olomoucká tradice spojuje přenesení ostatků Jindřichem Zdíkem. Získání ostatků pro nově posvěcenou katedrálu odpovídalo soudobým liturgickým modelům. Biskup Jindřich Zdík mohl katedrálu dokončit a vybavit vším potřebným díky odkazu zemřelého knížete Václava, darů od věřících a v neposlední řadě i díky vlastním prostředkům. „*Soběslav toho roku podnikl svou jízdu na Moravu loni odloženou a byl dne 30. června 1131 přítomen slavnostnímu posvěcení nové katedrály sv. Václava, někdy Svatoplukem a Václavem hojně nadané, k níž biskup Zdík se svolením metropolitů Adalberta i knížete Soběslava přenesl své sídlo biskupské, dokončiv svým nákladem stavbu, rozhojnil nadání a zřídil zde i novou kapitolu.*“¹⁷⁴ Ostatky pro novou katedrálu zřejmě dodal sv. Vít, společně se zřízením kapituly mělo být převezeno tělo sv. Kristýna. Zdík též získával relikvie na svých zahraničních cestách, např. částka sv. Kříže

¹⁶⁹ Z úvodně románského kostelíku sv. Václava v Praze se roku 1060 stala Spytihněvova bazilika, gotická katedrála je díkem až 14. století. MERHAUTOVÁ, A. Bazilika sv. Víta, Václava a Vojtěcha. In MERHAUTOVÁ, Aneška (ed.) *Katedrála sv. Víta v Praze*. Praha 1994.

¹⁷⁰ O uložení Bratrů ve Staré Boleslavi se zmiňuje tzv. zakládací listina Břetislavova. Formálně je listina padělkem, přesto informace o tělech Pěti bratří patří do jejího původního jádra. RYNEŠ, V. *Paladium země české*. s. 16.

¹⁷¹ ŘEZANINA, D. *Ostatky sv. Kristýna v olomoucké katedrále*. s. 2.

¹⁷² Tamtéž. s. 2.

¹⁷³ ŠIMÁK, J. V. *Kronika česká*. s. 88.

¹⁷⁴ NOVOTNÝ, V. *České dějiny: Od Břetislava I. po Přemysla I. díl I., část II*. Praha, 1913. s. 616.

darovaná jeruzalémským patriarchou. Přípisek k Břetislavovým dekretům navazuje na translační legendu popisující rozmístění ostatků, přivezených Břetislavem I. Původně byla těla sv. Pěti bratří uložena v Praze. Kníže svatá těla umístil v malém kostelíku umístěném v přízemí věže rotundy. Břetislavův syn Spytihněv dal roku 1060 kostelík zbořit a na jeho místě nechal postavit baziliku, která by byla reprezentativnějším úložištěm pro oba zemské světce (sv. Václava a sv. Vojtěcha). V bazilice se na den sv. Víta roku 1085 konala první česká královská korunovace. Původní patroni pražského kostela se v průběhu 14. století změnili na zemské patrony. Úcta ostatních zemských patronů, k nimž se postupně přičítali svatí Prokop, Ludmila, Pět bratří, Kosmas a Damian, Norbert, Ivan, Josef, Cyril a Metoděj, již nevyrostala z tradice katedrály, ale připojovala se k ní, jako k hlavnímu zemskému chrámu.¹⁷⁵ Výstavbu baziliky vysvětluje Kosmas množstvím poutníků, kteří k hrobům svatých Václava a Vojtěcha denně chodili. Bazilika byla zasvěcená přímo sv. Vítu, Václavu a Vojtěchu. Proto dal Spytihněv podnět k nové stavbě.¹⁷⁶

Umístění svatých kostí v katedrále sv. Víta bývá rozloženo takto: tělo sv. Vojtěcha odpočívá uprostřed chrámu, Radimovo v kryptě a těla Pěti bratří v sakristii. „*A pátý z nich, totiž sv. Kristýn, byl přenesen-jak se vypráví-po mnoha letech ctihodným otcem Zdíkem ... na olomoucký hrad a důstojně uložen v kostele sv. Václava ... K jeho počtě pak dal zhotovit důstojný otec Robert, XV. Olomoucký biskup, drahocennou stříbrnou schránku, pozlacenou a ozdobenou drahokamy, kam uložil ostatky sv. mučedníka a dal ji postavit k oltáři sv. Václava, jak se podnes spatřuje.*“¹⁷⁷

Otázkou zůstává, kdy byl Kristýn přenesen do Olomouce.¹⁷⁸ Uvádí se datum posvěcení katedrály, 30. 6. 1131, k přenesení mohlo dojít též v období oprav po požáru z 10.května 1204, kdy byly získány ostatky nové-sv. Mikuláše a sv. Korduly, a byly pořizovány nové liturgické předměty, mezi nimiž poutala pozornost schránka k uložení sv. Kristýna. Dušan Řezanina se kloní spíše k iniciativě biskupa Zdíka, který vše realizoval v době, kdy zastupoval pražského biskupa Menharta, jenž se vydal na pouť do Svaté země.

¹⁷⁵ HLEDÍKOVÁ, Z. Katedrála v českých dějinách. In *Katedrála sv. Víta v Praze*. s. 7 – 13.

¹⁷⁶ MERHAUTOVÁ, A. Bazilika svatého Víta, Václava a Vojtěcha. In *Katedrála sv. Víta v Praze*. s. 16 – 24.

¹⁷⁷ ŘEZANINA, D. *Ostatky sv. Kristýna*. s. 3.

¹⁷⁸ Olomoucké biskupství zřídil roku 1063 český kníže Vratislav II., jenž jako druhorozený syn Břetislava I. získal nejvýznamnější moravský úděl v Olomouci. Nejstarší písemná zmínka o Olomouci je z Kosmovi kroniky o obležení města roku 1055 Spytihněvem. Biskupství bylo ustanoveno u kostela sv. Petra, nejstarší písemně doložené svatyně na olomouckém hradě. Kostel sv. Petra se nedochoval. Před polovinou 12. století bylo biskupství přeneseno na kostel sv. Václava. Olomoucký údělný kníže Svatopluk (1099 – 1107) někdy před rokem 1107 se stal českým knížetem a přesídlil do Prahy, založil v Olomouci kostel zasvěcený sv. Václavovi, stejné jméno dal i svému synovi. Údělný kníže Václav krátce před svou smrtí roku 1130 odevzdal nedokončený kostel sv. Václava Jindřichu Zdíkovi., který kostel dokončil. Přenesení biskupského sídla a zřízení nové kapituly provedl Zdik někdy na přelomu let 1141 a 1142. POJSL, Miloslav – HYHLÍK, Vladimír. *Olomouc: katedrála sv. Václava*. Velehrad, 2000. s. 5 – 15.

Legendsy zůstávají tajemné i v otázce odkud bylo tělo mučedníka převezeno, zda z Prahy nebo z Boleslavi. V období posledních Přemyslovců již byla Boleslav tradičním místem posledního odpočinku Pěti bratří. Dokazuje to návštěva Arnošta z Pardubic roku 1354 Staré Boleslavi, kde mají odpočívat *těla sv. apoštolů Šimona a Judy a blahoslavených mučedníků Benedikta, Matouše, Izáka a Kristýna*¹⁷⁹ a *mnohé jiné ostatky svatých*.¹⁸⁰

¹⁷⁹ Autor opomenul sv. Jana.

¹⁸⁰ RYNEŠ, V. *Paladium země české*. s. 115.

V. 2. Kult sv. Pěti bratří.

Přenesením ostatků do Čech společně s informacemi o nich se vznikl kult k jejich uctívání. Svátek byl stanoven na 12. listopad¹⁸¹. Největší úctě se těšili hlavně v Polsku a českých zemí, kde byli zařazeni mezi zemské patrony. Slavíval se nejen den jejich svátku, 12. listopad, ale i jejich translace do Prahy. 25. srpen se oslavoval jako *Translatio s. Adalberti, Gaudentii et Quinque Teatrum Martyrium*.¹⁸² Bratři byli díky svému převozu do Prahy uctíváni spolu se sv. Vojtěchem a Radimem. Těšili se velké oblibě, stali se spolu se sourozenci Slavníkovskými ochránci Polska, Čech a Moravy. Určité úctě se těšili též v Itálii, hlavně v řádu založeném sv. Romualdem.¹⁸³ V 70. letech 14. století je z popudu olomouckého biskupa Jana ze Středy složeno rýmované oficium k jejich svátku *Kristini cum fratribus*, přetištěné v Olomouckém breviáři r. 1499. Již název dokládá rozdělení Pěti bratrů, kdy do čela je staven ten nejméně významný, v oficiálních textech soudobé liturgie. Dokonce se mimo Kristýna vyzdvihuje význam Staré Boleslavi, jako místa, kde odpočívají svatá těla.

„*Gaude, felix Boleslavia, in mantis patronis. Benediktu te ...in bravis Olomoucens. eccl. jocundetur gaudii dua illustrat gratis Christinus prae alis.*“¹⁸⁴ Popularita Staré Boleslavi je typická pro konec 13. století i pro celé století následující, proto se povětšinou uvádí Boleslav jako jediné místo jejich pohřbení, Praha je odsunuta do pozadí, přesto byla i zůstala vlastníkem některých částí ostatků. Nejsou žádné zprávy, že by bývaly ostatky postupovány dále ze Staré Boleslavi. Ze středověkých relikviářů s kostmi sv. Bratří se v Praze zachovala část dřevěné desky, zdobené květinovým ornamentem. Mohla být zhotovena na konci 13. století a obsahuj asi 20 kostí. Též je tam přechovávána lebka sv. Benedikta. V jiném, podobném, relikviáři je uložen světcův zub a část čelisti. Pražské katedrální relikviárium nerozdalo celá těla, jak bývá ve zmínkách o Staré Boleslavi chápáno, což samozřejmě vedlo k řadě omylů. Kromě těla sv. Kristýna obsahovala olomoucká katedrální sbírka i některé ostatky zbývajících Bratří. Snad z původního množství pochází kost Benedikta mučedníka zabudována do nástavce mariánského oltáře v sakristii olomoucké katedrály.

Zvýšená kultovní pozornost je Bratrům věnována ve druhé půli 13. století, jejich smrt uvádí Jindřich Heimburský ve svých Letopisech, k roku 1260 se vztahuje již zmíněný sen

¹⁸¹ V našich kalendářích se uvádí pouze Benedikt.

¹⁸² ZLÁMAL, B. Pět svatých bratří. In *Bohemia sancta*. s. 123.

¹⁸³ Tamtéž. s. 123.

¹⁸⁴ Rýmované oficium složeno z popudu olomouckého biskupa Jana ze Středy k svátku sv. Bratří, přetištěné v Olomouckém breviáři r. 1499. Citováno z ŘEZANINA, D. *Ostatky sv. Kristýna*. s. 4.

rytíře Jana o průběhu bitvy u Kressenbrunn. Sv. Kristýn se v olomoucké katedrální liturgii začal zvyrazňovat v poslední třetině 13. století, kdy je svátek Pěti bratří jmenován svátkem sv. Kristýna a světec se dostává do čela jmenného výčtu Bratří. Postupně zastíní i prvotní titul olomouckého hlavního oltáře, který bude do konce 17. století označován za majus St. Cristini. Svou roli na změně názvu měla tumba sv. Kristýna umístěná u hlavního oltáře, nejatraktivnější část katedrálního inventáře.¹⁸⁵ V 16. století se mluví o dvou oltářích sv. Kristýna, hlavním a v kapli sv. Jana Křtitele na křížové chodbě.¹⁸⁶ Katedrála se navrátila k původnímu zasvěcení sv. Václavu po roce 1659. Kristýn i ostatní Bratří dokonce patří mezi zdejší diecézní patrony vedle Václava, Prokopa, Víta, Vojtěcha, Ludmily, Korduly a Stanislava. Samozřejmě jediným jmenovaným z celé pětky je Kristýn.¹⁸⁷ Mnichovy ostatky lze nalézt u sv. Mořice v Kroměříži, kde je jeden z pěti oltářů zasvěcen „*ad nomen Sti Christini et fratrum ejus.*“, v Hradci u Opavy, kde jsou světcovy kosti uloženy v oltáři sv. Barbory.

¹⁸⁵ Biskup Robert dal zhotovit hrob sv. Kristýna v podobě skříně s pozlacenými soškami ze stříbra po jejích obou stranách, s pozlacenými sloupky a na vrchol dal postavit střechu jako klenbu nebes. Všechny plastiky dal ozdobit drahokamy. Celý relikviář s ostatky sv. Kristýna dal umístit na hlavní oltář. Tumba zůstává uzamčená po celý rok, otevírá se pouze o nejvyšších slavnostech k boží oslavě a chvále všech svatých. ŘEZANINA, D. *Ostatky sv. Kristýna*. s. 5.

¹⁸⁶ ZLÁMAL, B. Pět svatých bratří. In *Bohemia sancta*. s. 124.

¹⁸⁷ Na Moravě byl nejvíce ctěn Kristýn, zatímco v Čechách se na prvním místě uváděl Benedikt. Zviditelnění sv. Kristýna v moravské liturgii lze vysvětlovat velkým fragmentem mučednickova těla.

obr. Sv. Kristýn, dřevoryt z konce 16. století. ŘEZANINA, D. *Ostatky sv. Kristýna v Olomoucké katedrále*. s. 3.

Ikonografické ztvárnění sv. Kristýna pochází z poloviny 15. století, nevíme, však jaký měl atribut. Na miniatuře je světec spodobněn jako stařec s dlouhými vousy, mající v ruce křivou hůl a knihu. Temeno hlavy měl zraněno, stejně jako povrch ruky. V průběhu 16. století se již znázorňuje s atributem, zahnutým mečem zasazeným v temeni hlavy. (viz obr. 3).

Do dějin olomoucké katedrály zasáhla výrazně třicetiletá válka. Již v její počáteční fázi¹⁸⁸ byly katedrále zabaveny cennosti, mezi nimi i obě tumbly, jež byly roztaveny. Ostatky kanovníci zachránili. Závěrečná fáze války¹⁸⁹ byla pro dóm katastrofální. Normalizovat liturgický provoz se podařili až Karlu II. Lichtenštejnovi (1664 – 1695). V dalším vývoji si byli Čechy s Moravou odcizeni nábožensky i politicky. Pražské biskupství nebylo obsazeno, proto se olomoučtí biskupové považovali za nezávislé na Praze. 16. století proběhlo ve znamení sblížení Moravy s Polskem, četní polští studenti spatřovali v kultu Pěti bratří spojitost s domovem.¹⁹⁰ V inventářích pořízených po válce se objevuje i stříbrná schránka, v níž byla od 14. století uchovávána hlava sv. Kristýna a poprvé uvádí i soubor relikvií v dřevěné truhlici. Kristiánovy ostatky lze podle těchto inventářů rozdělit do dvou skupin, na části uložené v dřevěné truhlici, která zřejmě nahrazovala relikviář biskupa Roberta, a na světcovu hlavu vetknutou ve stříbrné schránce, patrně středověkého původu.

Za napoleonských válek byla stříbrná schránka znehodnocena a dřevěná truhlice i s ostatky odsunuta do kaple sv. Jana Křtitele v ambitech. Odstraněné relikviáře neměly samostatná inventární čísla, ale byly zahrnuty pod jedno jediné. K jejich vyřazení došlo ve dvacátých letech 19. století z popudu arcibiskupa Rudolfa. Teprve po intronizaci nařídil arcibiskup Fuerstenberg ověřit údaj o hrobě sv. Kristýna.¹⁹¹ Následně po prohledání kaple sv. Jana Křtitele v ambitech byl objeven rozměrný, černě nalakovaný relikviář ve tvaru chrámce. Starší kostelníci ujišťovali, že se jedná o tělo sv. Kristýna. Nejstarší z nich, František Lorenz, jenž vykonával funkci kostelníka po 50 let, vypověděl, že tyto Kristýnovi ostatky byly vystaveny na oltáři sv. Josefa. Později byly spolu s jinými odstraněny do kaple sv. Jana Křtitele. Úctu, která byla mučedníku v Olomouci věnována, dosvědčuje i vnitřní výzdoba. Okna zdobící presbytář obsahují motivy světců, po pravé straně se nachází tři okna se sv. Klimentem, Cyrilem, Metodějem, Prokopem, Ludmilou, Kordulou, Chrisogonem,

¹⁸⁸ Stavovské povstání 1618 – 1620.

¹⁸⁹ Osmileté okupace Olomouce Švédy (1642 – 1650).

¹⁹⁰ ZLÁMAL, B. Pět svatých bratří. In *Bohemia sancta*. s. 124 – 125.

¹⁹¹ Jak již bylo zmíněno, světcovi ostatky byly tradičně umístěny na hlavním oltáři.

Janem Nepomuckým a Janem Sarkandrem. Trojici oken na levé straně tvoří sv. Stanislav, sv. Pavlína, sv. Hedvika, sv. Vojtěch, Vít, Kristýn, Josef, Petr a Pavel.¹⁹² Umístění Kristýna na jednom okně spolu se sv. Vítem a sv. Vojtěchem svědčí o jeho důstojnosti důležitosti pro diecézi.

Ztráta světcova relikviáře s ostatky představuje zlom v úctě tohoto svatého. Kristiánův kult byl typický pro olomouckou katedrálu, proto nemohl zaniknout najednou. Ještě po třicetileté válce je hlavní oltář označován jako altare Sti Christini. V polovině 18. století je svátek sv. Václava a Kristýna mezi celebračními povinnostmi biskupa, přesto se pomalu dostává na okraj liturgického dění, až se stane pouhou kuriozitou.

Za zmínku stojí i příhoda, kdy po požáru katedrálních věží koncem února 1803, který zničil zvony, nebyl obnoven právě ten ze zvonů, který byl pojmenován na počest sv. Kristýna.¹⁹³

¹⁹² POJSL, Miloslav – HYHLÍK, Vladimír. *Olomouc: katedrála sv. Václava*. Velehrad, 2000. s. 16.

¹⁹³ ŘEZANINA, D. *Ostatky sv. Kristýna*. s. 6 – 8.

VI. Závěr.

Svatí Benedikt, Jan, Matouš, Izák, Kristýn a Barnabáš, šest mnichů, které spojil stejný osud. Šestý mnich se téměř nikde neuvádí, pouze ve výčtu a ve zmínce o navrácení peněz polskému králi. Podle jednotlivých kronikářů se mohlo jednat o služebníka, stejně jako byl Kristýn, nebo jednoho z mnichů, který nejlépe z bratří ovládal slovanský jazyk a byl určen pro styky s vnějším světem. Ale tím, že se neobjevuje ve všech vyprávění ani v sepsání sv. Bruna z Querfurtu, se spíše kloním k názoru, že se jednalo spíše o služebníka. Osobou, která vrátila peníze zpět Boleslavovi, byl podle Bruna sám Benedikt, který obnos získal ne kvůli bídě, ve které bratři žili, ale na cestu pro papežské oprávnění k misijní činnosti, protože se s ním Bruno z Querfurtu dlouho neukazoval. Nakonec pro oprávnění poslali jiného mnicha. Celkově se též liší částky, kterou měli obdržet. Zatímco Bruno si života bratří cenil na 10 hřiven stříbra, Kosmas uvádí částku desetkrát vyšší a Václav Hájek z Libočan dokonce kus zlata.

Podle polské tradice byli pozváni do země polským knížetem Boleslavem Chrabrým, na samotě se učili slovanský jazyk a čekali na papežské povolení.¹⁹⁴ Česká tradice se pouze zmiňuje odkud do Plska přišli, za jakým cílem, ale o Boleslavovi se nezmiňuje. U Kosmy, který Břetislavovu výpravu roku 1039 nadšeně popisuje, se nelze divit. Reaguje nejen na minulé vměšování Poláků do situace v Čechách, ale i na situaci v jeho vlastní době. Ostatní kronikáři měli Kosmovu práci nejspíše za vzor. Václav Hájek, který sice není znám skrze svou hodnověrnost, naproti tomu velice barvitě líčí jak život, tak hlavně smrt mučedníků. Vyprávění o přenesení ostatků i všeho, co s tím souviselo, se nejlépe ujímá opět Kosmas. I když je jeho vyprávění výpravy nebylo objektivní, Kosmas je znám svým nekritickým pohledem na osobu knížete Břetislava I.

Samotné vyzdvižení svatých těl v hnězdenské katedrále je poněkud odbyté. Z žádného zdroje se nelze dozvědět, proč mimo sv. Vojtěcha a Radima, byla vyzvednuta i těla Pěti bratří. Víme jistě, že neležela ve stejném chrámu, ale v jiném kostele nejspíše v Hnězdně.

O cílech výpravy jsme podrobně zpraveni, ale. Ale i cílech výpravy lze pochybovat. Opravdu bylo cílem město Hnězdo? Z plánu cesty se tak s určitostí říci nedá. Pokud se budeme držet vyprávění našich kronikářů o vyplnění a vypálení Krakova, nejeví se již výprava za svatými ostatky tak zřejmá. Barbara Krzemienská naopak ve své publikaci vyplnění Krakova vůbec neuvádí. Možnost, že se loupežné tažení rázem změnilo na pouť pro

¹⁹⁴ BRUNO z Querfurtu. Vita quinque fratrum eremitarum. In: *Monumenta poloniae historica*. Warszawa, 1973.

světcovy kosti, není moc věrohodná. Pokud by chtěl Břetislav I. tento ktaj opanovat, jistě by neodvážel s sebou tolik zajatců. Musíme též brát v potaz, že v polské tradici k vyvrácení Krakova nedošlo, uvádí se pouze, že padla Poznaň.

Pokud bylo cílem českého knížete přenesení ostatků z Hnězdna, figuroval ve výčtu jistě sv. Vojtěch, snad sv. Radim, ale již méně pravděpodobné je translace Pěti bratří. Zda se domníval Břetislav nebo třeba biskup Šebř, že naznačovaná spojitost mezi Bratry, sv. Vojtěchem a Břevnovský klášterem je oprávněná opět nic nevíme, nelze ani jistě prohlásit, že vůbec věděli o této možnosti. Časový rozdíl mezi umučením sv. Pěti bratří a výpravou do Polska je 35 let. Je možné, že Břetislav mohl slyšet vyprávění o umučených bratrech, přesto jejich spojitost s Polskem a s Boleslavem Chrabrým by byla dosti zřejmá. Lze spekulovat, zda byla Břetislavova zbožnost a informovanost na takové úrovni, že věděl i o svatých Bratrech a o místě jejich uložení, nebo snad v euforii ze snadného vítězství chtěl z Hnězdna odnést co nejvíce. V jednání s papežem se o sv. Pěti bratří mluví jako o původcích sv. Vojtěcha v Polsku. Přestože mniši byli uctívání za světce, jejich kult by se těžko hledal jinde než v zemích českých nebo polských. Proto se domnívám, že jejich svaté ostatky by nebyly rozhodující při jednání o povýšení pražského biskupství.

Spojitost se svatým Vojtěchem by se dala akceptovat, pokud by se jednalo pouze a výlučně o informace z kronik s pominutím Bruna z Querfurtu. Vojtěch přivedl s sebou do Prahy skupinu mnichů z kláštera sv. Alexia na Aventinu. Právě z tohoto kláštera se vydali na cestu mnichové Benedikt a Jan. Též byli benediktýni, toužili po misijní činnosti a doufali v mučednickou smrt. Dalším společným činitelem byl sám Bruno z Querfurtu, který též studoval v Magdeburku, dokonce se uvádí jako spolužák sv. Vojtěcha. Sám Bruno se v životopise Život a utrpení Benedikta, Jana a bratrů jejich staví do pozice blízkého přítele zavražděného Benedikta, ba co víc, sám se měl účastnit misijní činnosti v polských krajích společně s Bratry. S papežským povolením se nestihl k mnichům vydat, proto nakonec podstoupil misijní cestu do stejných pohanských končin jako biskup Vojtěch, kde též zahynul mučednickou smrtí. Určitým pořítkem může být umístěn eremu Benedikta, Jana a jejich druhů. Podle Jadwiga Karavasińska ve své předmluvě v *Monumenta polonie historica* umísťuje erem Pěti bratří k polsko – lutické hranici. Tedy nedaleko místa, kam se měl vydat sv. Vojtěch na misijní cestu.¹⁹⁵

Samozřejmě všechny výše uvedené možnosti lze vyvrátit přečtením Brunova díla, z něhož se sice dozvíme, že Benedikt věděl o sv. Vojtěchovi i odkud pocházel, ale nenajdeme

¹⁹⁵ KARAVASIŇSKA, J. (ed.). *Vita quinque fratrum eremitarum*. s. 11.

ani náznak nějakého osobního setkání, natož aby byli součástí Vojtěchova doprovodu z Říma do Prahy nebo zanechaní cestou v Polsku, kde měli vyčkávat Vojtěchova návratu. Pokud by mělo Pět bratrů v Polsku vyčkávat návratu druhého českého biskupa, musel by sám Vojtěch pomýšlet na odchod ze země již před incidentem se zabitou cizoložnou ženou. Pokud by nechal nějaké mnichy cestou v Polsku, aby si je vyzvedl před misijní cestou, byl by erem Pěti bratří zřejmě nejvýhodnějším místem. Samota ležící nedaleko hranice s národem, kam se Vojtěch chystal. Doprovod bez pochyby měl, o tom jsme zpraveni, pomohl Slavníkovci založit klášter, dokonce někteří z mnichů mohli biskupa doprovázet na cestě k pohanům, na cestě ho následoval opat Anastáz, je možné a dokonce i pravděpodobné, že tomu tak bylo. Náboženské prostředí i politická situace v českém knížectví příliš církevnímu kléru nepřála, obzvlášť příznivcům clunyjské reformy, jimiž benediktýni byli.

Uložení ostatků společně s Vojtěchovými není nic neobvyklého, z Hnězdna byli přivezeni společně a míst k jejich důstojnému složení moc nebylo. Přestože podle tradice založil sv. Vojtěch břevnovský klášter společně se sv. Pěti bratry, nebyly jejich ostatky nikdy uloženy v těchto zdech. Zdejší opati se o kosti světců nikdy nehlásili, zůstali zde pouze relikvie sv. Vintíře a sv. Markéty. Věděl-li Břetislav o spojitosti bratrů s klášterem, nejspíš by nechal kosti umístit právě sem a nikoli do Staré Boleslavi.

Co překvapí je přenesení sv. Kristýna do Olomouce Jindřichem Zdíkem. Zdá se, že biskup Zdík, který dočasně zastupoval pražského arcibiskupa Menharta, si mohl vybrat, kterého z bratří převezé. Ve 12. století již určitě byl přístupný text sv. Bruna o životě a umučení Pěti bratří, proto výběr kuchaře Kristýna poněkud zaskočí. V samotné textu se sice uvádí „*není rozdílů mezi Židem a Řekem, služebníkem či svobodníkem, všichni jsou jedno v pánu.*“¹⁹⁶ Kristýn je též spojován s jedním z prvních zázraků, kdy při jejich pohřbívání se strhla obrovská bouřka, která nepřestala, dokud nebylo tělo kuchařovo přemístěno mezi ostatní bratry. Samotným přenesením těla sv. Kristýna do Olomouce se výrazně zvýšila úcta ke všem bratrům. Kristýn se dostal do jejich čela, veškerá úcta se točila hlavně kolem něho. Jsou považováni za jedny ze zemských svatých, jejich životopis je zahrnut v knize Bohemia snakta, ale veřejná povědomost vůči nim není. Svátek Bratří se slaví 12. 11. a uvádí se jako svátek sv. Kristýna.

Úcta nejen ke Kristýnovi, ale i k ostatním bratřím mizí téměř společně. Za třicetileté války a následně za válek napoleonských jsou zničeny některé relikviáře a ostatky přesouvány společně bez zvláštních popisků. Pozdější dohledávání těl bez základních informací, jako byl

¹⁹⁶ BRUNO z Querfurtu. Vita quinque fratrum eremitarum. s. 76.

tvár a velikost relikviáře, bylo nesnadné. Zničením relikviářů, v nichž bylo uloženo Kristýnovo tělo mizí i část úcty, neboť stříbrná nebo drahokamy ozdobená schránka na ostatky již nebyla lidem na očích.

Jako místo, kde lze nelézt těla sv. Pěti bratří, se uvádí Stará Boleslav, fakticky je lze hledat i jinde. V Praze u sv. Víta mají části těl stejně jako v olomouckém dómu sv. Václava. Můžeme jen hádat, v kolika dalších kostelících a kaplích jsou uloženy nebo zastavěny do oltářů fragmenty kostí polských, boleslavských Pěti bratří.

Jednoduše by práci šlo shrnout, tak že byť jsou Benedikt, Jan, Matouš a Kristýn označováni za italské mnichy z doprovodu sv. Vojtěcha není to příliš pravděpodobné. Důvěryhodným pramenem je text sv. Bruna, který si neměl důvod pravdu přikrášlovat. Dva bratři italského původu, dva polští mniši a kuchař neměli se sv. Vojtěchem nic společného kromě příslušnosti k benediktýnskému řádu a snahy obrátit pohany na tu správnou víru. K zmatení informací nejspíše došlo u Kosmy, který neměl k dispozici Brunův text, ani nemohl přesně zjistit detaily. Ostatní kronikáři od něho základní informace přebírali a dezinterpretace se prohlubovala.

VII. Použitá literatura.

Vydané prameny.

BRUNO z Querfurtu. Vita quinque teatrum eremitarum: Vita uel passio Benedicti et Iohannis sociorumque suorum. In: KARVASIŇSKA, Jadwiga. *Monumenta poloniae historica*. Warszawa, 1973.

COSMAE Pragensis. Chronica boemorum. In BRETHOLZ, Berthold. *Monumenta germanica historica*. Berlin 1923.

KOLÁR, Jaroslav. *Václav Hájek z Libočan. Kronika česká*. Praha, 1981.

HAVRÁNEK, Bohuslav – DAŇHELKA, Jiří. (edd.) *Nejstarší česká rýmovaná kronika takřečeného Dalimila*. Praha, 1957.

MARIGNOLA, Jan: Kronika česká. In BLÁHOVÁ, Marie. (ed.) *Kroniky doby Karla IV*. Praha, 1987.

NEPLACH. Stručné sepsání kroniky české a římské. In BLÁHOVÁ, Marie. (ed.) *Kroniky doby Karla IV*. Praha, 1987.

PŘIBÍK z Radenína. Kronika česká. In BLÁHOVÁ, Marie. (ed.) *Kroniky doby Karla IV*. Praha, 1987.

ŠIMÁK, J. V. (ed.) *Kronika česká*. Praha, 1922.

Seznam použité literatury.

CIBULKA, J. *Velkomoravský kostel v Modré u Velehradu a začátky křesťanství na Moravě*. Praha, 1958. s. 110.

ČORNEJ, P – KUČERA, J. P. – VANÍČEK, V.. *Evropa králů a císařů*. Praha, 2006.

FIALA, Zdeněk. *Přemyslovské Čechy: Český stát a společnost v letech 995 – 1310*. Praha, 1975.

FRANK, Karl, Suso. *Dějiny křesťanského mnišství*. Praha, 2003. ISBN 80–902682–8–5.

FRANZEN, August. *Malé církevní dějiny*. Praha, 1992. ISBN 80 – 7113 – 008 – 7.

HLEDÍKOVÁ, Z. Katedrála v českých dějinách. In MERHAUTOVÁ, Anežka. (ed) *Katedrála sv. Víta v Praze*. Praha, 1994. ISBN 80–200–0189–1.

HÝBL, František. *Dějiny starého věku II: Římané*. Praha, 1925.

- JASIŇSKI, Kazimierz. Česko-polské dynastické vztahy v raném středověku. In *Dějiny a současnost 2*. Praha, 1999, s. 6 – 10. ISSN 0418–5129.
- KADLEC, Jaroslav. Svatovojtěšská úcta v českých zemích. In POLC, Jaroslav V. (ed.) *Svatý Vojtěch. Sborník k miléniu*. Praha, 1997. s. 42–76. ISBN 80–7113-193–8.
- KRÁLÍK, Oldřich. *Kosmova kronika a předchozí tradice*. Praha, 1976.
- KRZEMIENSKÁ, Barbara. *Břetislav I.: Čechy a střední Evropa v první polovině XI. Století*. Praha, 1999. ISBN 80–901760-7–0.
- MAXWELL-STUART, P. G. *Papežové: život a vláda od sv. Petra k Janu Pavlu II*. Praha, 1998.
- MERHAUTOVÁ, Anežka. Bazilika svatého Víta, Václava a Vojtěcha. In MERHAUTOVÁ, Anežka. (ed.) *Katedrála sv. Víta v Praze*. Praha, 1994. ISBN 80–200–0189–1.
- NOVOTNÝ, Václav. *České dějiny: Od Břetislava I. po Přemysla I.*, díl I. část II. Praha, 1913.
- OTTŮV SLOVNÍK NAUČNÝ. 11. díl. Praha, 1897.
- OTTŮV SLOVNÍK NAUČNÝ. 4. díl. Praha, 1891.
- POJSL, Miloslav – HYHLÍK, Vladimír. *Olomouc: katedrála sv. Václava*. Velehrad, 2000. ISBN 80–86157–03–2.
- RAVIK, Slavomír. *O světcích a patronech*. Praha, 2006. ISBN 80–7309-343 – X.
- ROYT, Jan. *O poustevnictví, sv. Vintýř, sv. Prokop a poustevnictví v Čechách*. Praha, 1995.
- ROYT, Jan. *Břevnovský klášter*. Praha, 2002. ISBN 80–902682–5–0.
- RYNEŠ, V. *Paladium země české*. Praha, 1948.
- ŘEZANINA, Dušan. *Ostatky sv. Kristýna v olomoucké katedrále*.
- ŠOLE, Miloš. *Od úsvitu křesťanství k sv. Vojtěchovi*. Praha, 1996. ISBN 80–7021-200–4.
- ŠUBRT, Jiří. (ed.) *JERONÝM. Legendy o poustevnících*. Praha, 2002. ISBN 80–7298–050–5.
- TŘEŠTÍK, Dušan. Bratrovrahův syn, mnich Kristián. In *Dějiny a současnost 6*. Praha, 1999. s. 6–10. ISSN 0418–5129.
- VEBER, Václav. *Dějiny sjednocené Evropy*. Praha, 2004. ISBN 80–7106-663 – X.
- VLČEK, Emanuel. Porovnání pozůstatků připisovaných sv. Vojtěchovi z Prahy a sv. Adalbertovi z Cách. In POLC, Jaroslav V. (ed.) *Svatý Vojtěch: Sborník k miléniu*. Praha, 1997. ISBN 80–7113-193–8.
- VOJTIŠKOVÁ, Marie. Poustevnictví v českém baroku. In: *Z českého ráje a podkrkonoší*. Bystrá nad Jizerou, 1995. č. 8. ISBN 1211 – 975X.
- ZLÁMAL, Bohumil. Svatých pět bratří. In KADLEC, Jaroslav. *Bohemia sancta: životopisy českých světců a přátel Božích*. Praha, 1989.
- ŽEMLIČKA, J. *Čechy v době knížecí (1034 – 1198)*. Praha, 1997. ISBN 80 – 7106 – 196 – 4.

VIII. Seznam obrazových příloh.

1. Slavné hnězdenské dveře se scénami ze života sv. Vojtěcha. ŠOLLE, M. *Od úsvitu křesťanství k sv. Vojtěchovi*. s. 183.
2. Sv. Vojtěch po své emigraci na Aventině v Římě. ŠOLLE, M. *Od úsvitu křesťanství k sv. Vojtěchovi*. s. 185.
3. Pozůstatky knížecího paláce ve Hnězdně. B. KRZEMIENSKÁ. s. 74.
4. Lebka sv. Vojtěcha, přenesená Břetislavem I. z Hnězda, v pokladu svatovítské kapituly. KRZEMIENSKÁ, B. *Břetislav I.: Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století* s. 234.
5. Sv. Vojtěch křtí sv. Štěpána, zakladatele uherského státu. Rytina podle malby Julia Benezura, 1867. *Svatý Vojtěch. Sborník k miléniu*. s. 113.
6. Břetislav přináší do Prahy ostatky sv. Vojtěcha. ŠIMÁK, J. V. (ed.) *Kronika česká*. s. 89.
7. Kaple sv. Vojtěcha před dostavbou katedrály sv. Víta v Praze. *Sborník k miléniu*. s. 148.
8. Břevnovský klášter s gotickým chrámem z doby opata T. Sartiria ze 17. stol. ŠOLLE, M. *Od úsvitu křesťanství k sv. Vojtěchovi*. s. 173.
9. Olomoucká katedrála, dřevoryt z 16. století. ŘEZANINA, D. *Ostatky sv. Kristýna v olomoucké katedrále*. s. 4.
10. 11. Ostatky sv. Kristýna v olomoucké katedrále umístěné v chrámci. Foto autorka.

Příloha č. 1.

Příloha č. 2.

Příloha č. 3.

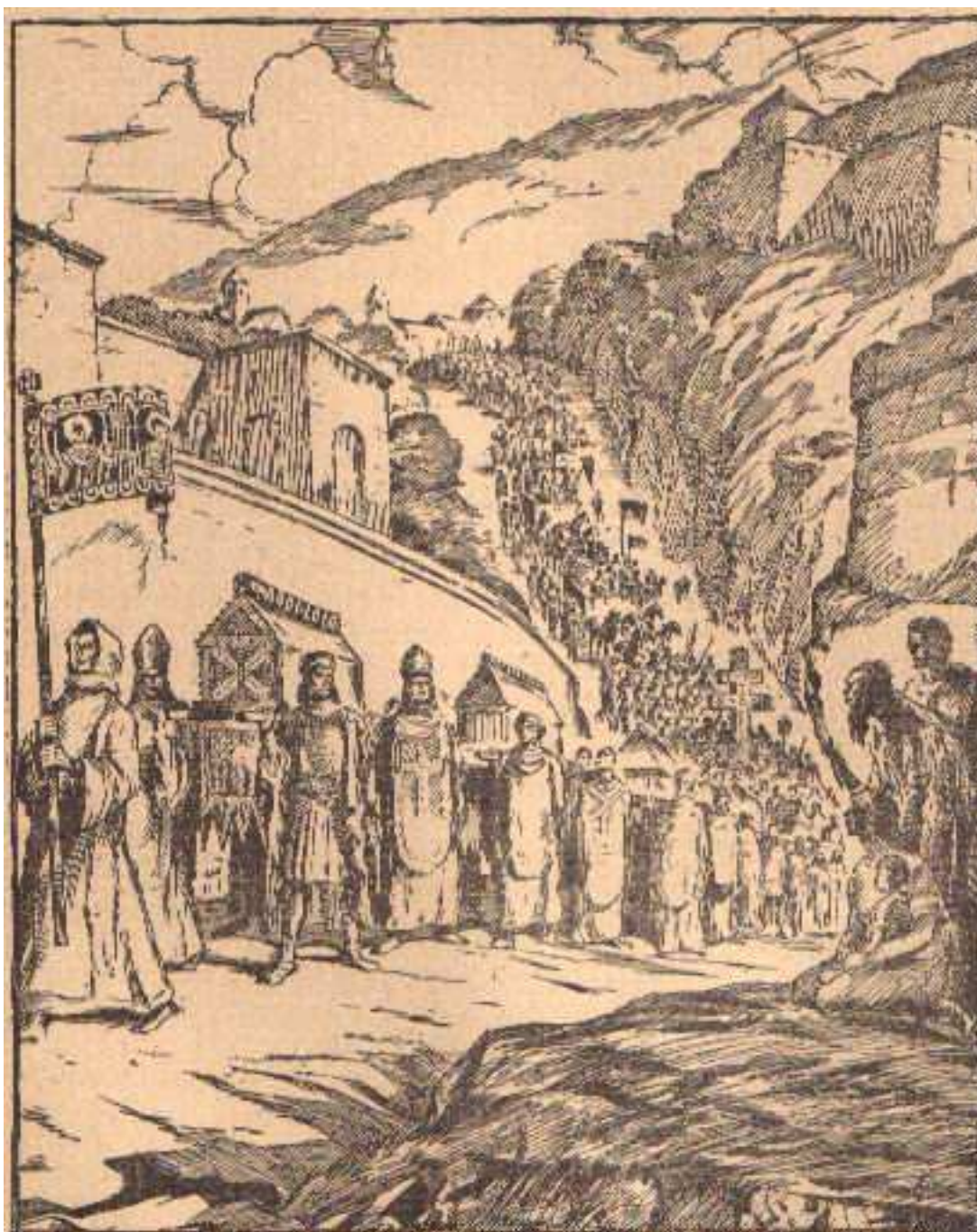

Příloha č. 4.

Příloha č. 5.

Příloha č. 7.

Příloha č. 8.

Příloha č. 9.

Příloha č. 10.

Příloha č. 11.

